

Demografski procesi u Republici Hrvatskoj

Tršek, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:927495>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

IVA TRŠEK

**DEMOGRAFSKI PROCESI U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

IVA TRŠEK

**DEMOGRAFSKI PROCESI U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

Završni rad

JMBAG: 0303051486, redoviti student

Studijski smjer: Financijski menadžment

Predmet: Gospodarstvo Hrvatske

Mentor: izv.prof.dr.sc. Kristina Afrić Rakitovac

Pula, veljača, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Iva Tršek, kandidatkinja za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera Financijski menadžment, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

U Puli,

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Iva Tršek dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Demografski procesi u Republici Hrvatskoj koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DEMOGRAFIJA KAO DRUŠTVENA ZNANOST	2
2.1. Pojam i značaj demografije.....	3
2.2. Demografska obilježja	5
2.2.1. Odrednice migracija	7
2.2.2. Unutarnje i vanjske migracije.....	8
2.3. Demografija i ekonomija	9
3. PROCESI PROMJENA DEMOGRAFSKE SLIKE HRVATSKE.....	13
3.1. Kretanje stanovništva Hrvatske	13
3.1.1. Prirodno kretanje stanovništva Hrvatske danas.....	15
3.1.2. Mehaničko kretanje stanovništva RH – migracije.....	19
3.1.3. Utjecaj mehaničkih kretanja stanovništva RH na gospodarstvo	21
3.2. Demografski i društveno-gospodarski učinci vanjskih migracija.....	23
3.3. Struktura stanovništva Hrvatske	24
3.4. Projekcija stanovništva Hrvatske u budućnosti	26
4. UTJECAJ DEMOGRAFSKIH PROCESA NA EKONOMSKI RAZVOJ U VIROVITIČKO-PODRAVSKOJ ŽUPANIJI.....	30
4.1. Kretanje stanovništva VPŽ	30
4.2. Gospodarstvo VPŽ.....	32
4.3. Demografski trendovi u budućnosti VPŽ	36
4.4. Utjecaj migracija 1991-1995. na gospodarstvo VPŽ.....	38
5. ZAKLJUČAK.....	41
6. LITERATURA	43

1. UVOD

Problematika završnog rada usmjerena je na demografske procese u Republici Hrvatskoj. S gustoćom naseljenosti od 76 st./km², Hrvatska je jedna od rjeđe naseljenih europskih zemalja poput Norveške, Finske, Švedske, Estonije, Latvije, Litve, Irske i Bugarske, a u posljednjih 150 godina na razvoj stanovništva djelovalo je više čimbenika, od kojih su najvažniji kontinuirano, katkad i intenzivno iseljavanje stanovništva u europske i prekomorske zemlje te Svjetski ratovi i Domovinski rat. Svi ti demografski procesi značajno su utjecali i utječu na gospodarstvo Hrvatske, a prvenstveno na problematiku radne snage kao osnovnog proizvodnog čimbenika, zatim problematiku potražnje i potrošnje, tj. istraživanja demografskih odrednica obujma i strukture potrošnje (osobne i zajedničke), porezne politike i investicijske politike, te formuliranje politike ekonomskog i socijalnog razvoja Hrvatske.

Struktura samoga završnog rada razrađena je u četiri osnovna tematska poglavlja, a kojima su se na kraju rada dodala zaključna razmatranja i popis literature, grafikona i tablica. Nakon uvodnog dijela, u drugom poglavlju dan je prikaz demografije kao društvene znanosti i njezin utjecaj na gospodarstvo Hrvatske. Treće poglavlje obuhvaća proces razvoja stanovništva Hrvatske uz poseban osvrt na kretanje hrvatskog stanovništva, demografske i društveno-gospodarske učinke vanjskih migracija, strukturu stanovništva Hrvatske i projekcije stanovništva Hrvatske u budućnosti. U četvrtom poglavlju dan je prikaz demografskih procesa Virovitičko-podravške županije, kao jedne od slabije razvijenih slavonskih županija, te njihov utjecaj na razvoj i gospodarstvo županije. Virovitičko-podravška županija izabrana je zbog toga što autorica ovoga završnog rada dolazi iz te županije.

U završnom radu korišteni su sekundarni izvori podataka. U obradi sekundarnih izvora podataka koristile su se induktivna i deduktivna metoda, metode analize i sinteze, metode generalizacije i specijalizacije, te metode klasifikacije i metode deskripcije i kompilacije. U pojedinim dijelovima rada korištene su tablice i grafikoni kako bi se vjerodostojnije prikazao taj dio rada. Uz navedeno, u cijelome radu korištena je domaća i strana literatura iz područja ekonomije i gospodarstva, stručni i znanstveni radovi iz područja ekonomije, gospodarstva i demografije objavljeni na internetskim stranicama.

2. DEMOGRAFIJA KAO DRUŠTVENA ZNANOST

Najstarija grana statistike, koja je ujedno prema predmetu svog istraživanja izuzetno važna, jest statistika stanovništva, osobito vitalna ili demografska statistika. Elementi demografske statistike nalaze se u dalekoj prošlosti, tj. davno prije Krista. Oduvijek je postojao interes vladara za broj žitelja njihove države, prvenstveno iz vojnih i fiskalnih razloga. Ali prve sustavne, premda još uvijek parcijalne analize stanovništva ili, preciznije rečeno, analize pojedinih komponenti prirodnog kretanja stanovništva, susreće se u 17. stoljeću. Demografija kao znanstvena disciplina upravo se i počela razvijati na proučavanju, tzv. prirodnog kretanja stanovništva, posebno na proučavanju mortaliteta. U 17. stoljeću pripadnici tzv. škole političkih aritmetičara proučavaju prve egzaktno analize pojedinih demografskih fenomena. Tako je Englez J. Graunt analizirao mortalitet stanovnika Londona na osnovi listova umrlih, a astronom E. Halley je konstruirao prve moderne tablice mortaliteta. Gospodarske implikacije kretanja stanovništva privukle su pozornost i mnogih poznatih ekonomista, među njima prvenstveno pripadnika Škole građanske klasične političke ekonomije kojoj pripadaju W. Petty, A. Smith, T.R. Malthus i drugi.¹

Demografija je novovjekovna i relativno mlada znanstvena disciplina. Pojam i naziv demografija (demos = puk, graphein = opisati) prvi je u literaturu uveo Achille Guillard (1799. do 1876.), francuski statističar i prirodoslovac, u radu „Elements de statistique humaine ou demographie comparee“.² Njegova je definicija demografije da je po širini određena njezinim predmetima i po svom obuhvatu bliska tradicionalnom shvaćanju predmeta demografije.

Demografska istraživanja u Hrvatskoj imaju stoljetnu tradiciju, te nisu znatno zaostajala za takvim istraživanjima u Europi. Hrvatska je već u drugoj polovici 19. stoljeća imala institucionalnu osnovu za takva istraživanja i to u Zemaljskom statističkom uredu za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu (osnovanom 1875. godine) i u tadašnjoj Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, u njezinu „juridičko-filosofičkom razredu“.³ Parcijalna demografska razmatranja mogu se naći u gospodarskim, socio-medicinskim, statističkim i sličnim studijima, a posebno je važno istaknuti velik doprinos demografsko-statističkim i

¹Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Izdavač Mate d.o.o., str. 17-19

²Ibidem, str. 35

³Nejašmić, I. (2006). Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Zagreb: Školska knjiga, str. 48., prema Stipetić; 1979., Serdar, 1984.

gospodarsko demografskim istraživanjima akademika Frana Vrbanića i Milovana Zoričića. Oni su bili utemeljitelji/glavni organizatori službe demografske statistike u Hrvatskoj (u Statističkom uredu kraljevine Hrvatske i Slavonije). Time je započelo novo, moderno razdoblje u razvoju statističko-demografske službe u Hrvatskoj, temeljeno na statističkim načelima modernih popisa stanovništva u Europi.⁴ Prvim modernim popisom stanovništva smatra se popis u Belgiji iz 1846.g., kojim je rukovodio belgijski statističar A. Quetlet.

2.1.Pojam i značaj demografije

Pod demografijom najopćenitije se podrazumijeva „*društvena znanost koja proučava stanovništvo s kvantitativnog i kvalitativnog aspekta*“.⁵ Pod pojmom stanovništvo podrazumijeva se specifičan skup osoba u kojemu svaka od njih sudjeluje sa svojim posebnim obilježjima, koja čine osnovu na kojoj se formiraju strukture stanovništva. Na taj se način ukupno stanovništvo jednog teritorija po svojim obilježjima razlikuje od obilježja pojedinih osoba koje su njegove sastavnice. U hrvatskoj se literaturi pojam stanovništvo i populacija uzimaju kao sinonimi. U francuskoj i engleskoj literaturi pojam „populacija“ obuhvaća osim ljudskih populacija još životinjske i biljne populacije, tako da je naziv „*human population*“, sinonim hrvatskom nazivu stanovništva.⁶ Demografiju se može definirati i kao „*društvenu znanost koja istražuje zakone razvoja stanovništva u njihovoj povijesnoj, društveno-gospodarskoj uvjetovanosti*“.⁷ Osnovni cilj tako definirane demografije jest, prema tome, spoznaja osnovnih zakonitosti razvoja stanovništva, pronalaženje osnovnih tendencija tog razvoja u određenim društveno gospodarskim razvojnim uvjetima.

Sa stajališta kronološkog razvoja predmeta demografije i širine obuhvata, te konzistentnosti sadržaja demografije kao znanstvene discipline, demografija se može definirati u užem i širem smislu. Uže poimanje predmeta demografije predstavlja tradicionalno poimanje, a demografiju poistovjećuje s demografskom statistikom. Ono je vremenski starije od šire definicije predmeta demografije koja prevladava u suvremenoj svjetskoj demografskoj literaturi. Predmet demografije u užem smislu obuhvaća brojnost i

⁴Strohal ističe kako je demografska statistika u Zagrebu toliko razvijena „da se mogla sličnim radnjama u Austriji i Ugarskoj ne samo uspoređivati, nego ih je u mnogome i natkriljivala“, prema: I. Strohal, Dr. Fran Vrbanić- nekrolog , Ljetopis JAZU za godinu 1911., Zagreb 1912., str. 165.

⁵Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Izdavač Mate d.o.o., str. 42., prema: United Nations, Multilingual Demographic Dictionary/English version, New York, 1958.

⁶Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Izdavač Mate d.o.o., str. 7

⁷ Ibidem, str. 12

prostorni raspored stanovništva, prirodno kretanje (natalitet, mortalitet), mehaničko (migracijsko) kretanje kao i starosno-spolnu strukturu stanovništva. Težište je predmeta demografije u užem smislu na proučavanju prirodnog kretanja stanovništva, odnosno njegovih komponenti (nataliteta i mortaliteta).⁸ Prema takvom shvaćanju predmet demografije nisu, npr., ekonomska obilježja stanovništva, već su ona predmet proučavanja ekonomije. Predmet demografije u širem smislu jest proučavanje brojnog stanja i prostornog razmještanja stanovništva, prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva i promjenama u demografskim, socio-ekonomskim i ostalim strukturama stanovništva. Tu također ulazi i proučavanje obitelji, kućanstva i naselja u onoj mjeri u kojoj oni djeluju na razvoj danog stanovništva kao i proučavanje politike „usmjeravanja“ razvoja stanovništva, u demografiji poznato pod nazivom populacijska politika.⁹

Demografija, budući da proučava fenomene i procese koji na različite načine i u različitim životnim uvjetima tangiraju život svake jedinice ljudske populacije i društvene zajednice u cjelini, pobuđuje velik interes pojedinca i društvene zajednice u svijetu. Suvremena sredstva javnih komunikacija (novine, časopisi, radio, televizija), pružaju brojne informacije i postavljaju pitanja iz problematike stanovništva na koja kvalificiran odgovor i objašnjenja mogu dati upravo demografi.

Kao osnovne jedinice u istraživanju stanovništva, posebno u terminologiji popisa stanovništva i demografske, odnosno vitalne statistike, pojavljuju se slijedeće jedinice demografskog proučavanja: osoba (stanovnik), obitelj, kućanstvo i naselje. Pojam demografski razvoj označava složeni proces stanovništva koji obuhvaća prirodno i mehaničko kretanje stanovništva u međusobnoj interakciji s promjenama u svim njegovim strukturama, a sve to u okviru djelovanja gospodarskih, društvenih, socio-psiholoških, bioloških i drugih čimbenika (koji na izravan ili posredan način uvjetuju ili usmjeravaju razvoj stanovništva). Prema tome, pojam demografski razvoj implicira istraživanje: (a) međuovisnosti kretanja stanovništva i promjene struktura, i (b) među utjecaje pojedinih komponenti kretanja stanovništva i promjene njegovih struktura, s jedne strane, te promjene u gospodarskim, socijalnim, političkim i ostalim čimbenicima, s druge strane.¹⁰

⁸Wertheimer-Baletić, A. (2004): Depopulacija i starenje stanovništva : temeljni demografski procesi u Hrvatskoj. Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja = journal for general social issues, God.13 (2004), 4/5=72/73, Institut Ivo Pilar str. 631-651; dostupno na <http://hrcak.srce.hr/drustvena-istrazivanja> (10.11.2017)

⁹ Ibidem, str., 649.

¹⁰Wertheimer-Baletić, A. Specifičnosti demografskog razvitka u Hrvatskoj i njegove socio-ekonomske implikacije. // Revija za socijalnu politiku. 3 (1996), 3/4 ; str. 251-258.

Od pojma demografski razvoj kao temeljnog demografskog pojma suvremene demografije, razlikuje se uži pojam – razvoj stanovništva koji se odnosi na određenu, konkretnu populaciju. Razvoj stanovništva je pojam koji podrazumijeva kvantifikaciju pojedinih demografskih pojava, procesa i veza koje sadrži pojam demografski razvoj, ali za određeno konkretno stanovništvo (npr. za stanovništvo Hrvatske, Austrije, Europe).

2.2. Demografska obilježja

Starenje stanovništva može se jednostavno definirati kao rast udjela starijih u ukupnoj populaciji. Postoje brojne mjere demografskog starenja, no demografi najčešće koriste udio starih (65+) u populaciji, indeks starenja, koeficijent dobne ovisnosti starijih, udio mladih (0-14) u populaciji i medijalnu ili prosječnu starost populacije. Starenje je dugoročni demografski proces povezan s periodima rasta fertiliteta (tzv. baby boom) i pada fertiliteta (tzv. babybust) i bez imigracije porast stanovništva ovisi uglavnom o veličini kohorti i kohortni je fenomen. Starenju najviše doprinosi snižavanje fertiliteta, produljenje životnog vijeka ali i emigracija mladih.¹¹

Fertilitet označava broj živorođenih osoba u odnosu na žensko stanovništvo u fertilnoj dobi (15-49 godina), dakle onaj kontingent stanovništva koji izravno sudjeluje u reprodukciji stanovništva. Primarni utjecaj na promjene u razini fertiliteta imaju društveno, gospodarski, kulturni i uz njih povezani socio-psihološki čimbenici u kojima se stanovništvo razvija. Fertilitet se najčešće prikazuje općom stopom fertiliteta, preciznim pokazateljem razine plodnosti u jednom stanovništvu.¹² Pod pojmom reprodukcija stanovništva (socio-biološka reprodukcija) razumijeva se proces obnavljanja stanovništva ili proces obnavljanja generacija unutar stanovništva u kojemu zajednički sudjeluju fertilitet i mortalitet.

Osnovne sastavnice prirodnog kretanja stanovništva jesu natalitet (rodnost) i mortalitet (smrtnost) stanovništva, a njihova je rezultanta u pravilu prirodni prirast. Suprotan proces koji označava višak umrlih nad brojem rođenih, naziva se prirodno smanjenje stanovništva ili prirodna depopulacija. Smanjenje rodnosti logična je posljedica društveno-gospodarskog razvoja, koji implicira industrijalizaciju i urbanizaciju, ali i promjenu funkcija obitelji i njihovih pojedinih članova. Međutim, pad nataliteta može biti uzrokovan

¹¹Čipin, I., i sur., (2014). Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, str. 10

¹²Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Izdavač Mate d.o.o., str 131

i određenim dodatnim destabilizacijskim faktorima kao što su ratovi, bijela kuga (rađanje što manjeg broja djece kako se zemlja ne bi dijelila), iseljavanja, demografsko starenje, model industrijalizacije s naglaskom na tešku industriju, agrarna politika, deagrarizacija, ruralni egzodus, gospodarske krize i socijalne neizvjesnosti.¹³

Pod prostornom pokretljivošću razumijevaju se sve vrste teritorijalne mobilnosti stanovništva u određenom vremenu i prostoru, a prostorna je pokretljivost stanovništva između dvaju područja veća što je među njima veća razlika u stupnju i dinamici gospodarskog razvitka.¹⁴ Ukupno kretanje stanovništva sastoji se i zavisi od prirodnog i mehaničkog (migracijskog, fizičkog) kretanja stanovništva. Prirodno i mehaničko kretanje dva su osnovna oblika ukupnog kretanja stanovništva i čine osnovne odrednice i dinamičke sastavnice razvoja stanovništva jedne zemlje. Prirodno kretanje stanovništva dovodi tijekom vremena do mnogih promjena u stanovništvu koje se odražavaju na njegovu ukupnu broju, u strukturama, a koje proizlaze iz vitalnih događaja (rođenja i umiranja), apstrahirajući pri tome od promjene koje u broju stanovnika i njegovim strukturama može prouzročiti mehaničko kretanje stanovništva i razni vanjski čimbenici.¹⁵

Pojam migracija stanovništva (mehaničko kretanje) označava prvenstveno prostornu pokretljivost, odnosno prostornu mobilnost stanovništva.¹⁶ Pojam mobilnost stanovništva širi je od pojma migracija, jer je migracija prostorna mobilnost stanovništva i kao takva samo jedan od oblika ukupne mobilnosti stanovništva. Za potrebe demografske analize prilikom utvrđivanja broja stanovnika i njegovih struktura u određenom naselju, općini, državi – migracija se obično definira kao trajnija promjena mjesta stalnog boravka i to bez obzira na distinkciju migracija na unutarnje i vanjske, dobrovoljne i prisilne i sl. Osnovne su sastavnice migracije stanovništva imigracija (useljavanje, doseljavanje) i emigracija (iseljavanje, odseljavanje), a bruto migracija, prema tome, predstavlja ukupnu prostornu pokretljivost stanovništva za dano područje u danom razdoblju.

¹³Wertheimer-Baletić, A., (2004): Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, Društvena istraživanja 13 (4-5), 631-651., str. 645., dostupno na <https://hrcak.srce.hr/16231> (10.11.2017)

¹⁴Nejašmić, I., (2005): Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Zagreb: Školska knjiga, str. 62

¹⁵ Ibidem, str.72

¹⁶Akrap, A. (1998): Saldo migracija Republike Hrvatske i županija 1971.-1981. i 1981.-1991. za ukupno stanovništvo i stanovništvo u zemlji, Migracije u Hrvatskoj – regionalni pristup, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, str. 11-68.

2.2.1. Odrednice migracija

Čimbenici koji uvjetuju migraciju stanovništva kompleksni su i međusobno povezani, a intenzitet njihova djelovanja varira ovisno o specifičnosti područja, vremenskog razdoblja, pojedinih tipova migracije. Postoje, najšire uzevši, dvije grupe odrednica migracija: a) gospodarske odrednice, b) ostale (negospodarske) odrednice.

Među gospodarskim čimbenicima (motivima) migracije najvažniji privlačni faktori su: a) mogućnost zaposlenja vezano na postojeću potražnju za radnom snagom, b) mogućnost stjecanja viših zarada, c) mogućnost poboljšanja uvjeta rada (modernija sredstva rada, bolja zaštita na radu, suvremenija organizacija rada, mogućnost profesionalnog usavršavanja), d) mogućnost poboljšavanja kvalitete života (veća ponuda i bolja opremljenost stanova, širi izbor i kvalitetnija potrošnja dobara, širi asortiman i kvalitetnije usluge, itd.). Oni su međutim, često među povezani i međuovisni, ali jedan od njih redovito ima dominantnu važnost za odluku o migriranju.¹⁷

Među ostalim (negospodarskim) čimbenicima migracija najvažniji su:¹⁸

- demografski - najčešće djeluju na obujam i smjer migracije, a to su: diferencijalne stope nataliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja te diferencijalna gustoća naseljenosti između područja podrijetla i odredišta migracije;
- geografski - koji često značajno određuju obujam i smjerove migracije su slijedeći: klima, morfologija i osobine tla, energetske i mineralni resursi, geografsko prometni čimbenici. Klimatske su prilike primjerice veoma važan prirodno – geografski čimbenik migracija;
- socijalni i socio-psihološki - vezani su uz objektivne i subjektivne značajke migracijskih procesa i samih migranta (privlačnost velikih gradova zbog općih uvjeta života a posebno zbog širih i boljih mogućnosti za školovanje djece, za rekreaciju, za svestranije korištenje slobodnog vremena, kulturni faktori, etnička, jezična i religiozna obilježja i dr.);
- ostali čimbenici – razni politički činioci, prirodne i ekološke katastrofe osobni uvjeti i prilike života (razvod braka, nesnošljivost okoline – rasna, etnička, vjerska).

¹⁷Monnier, A., Guibert-Lantoine, C. (1996): The demographic situation of Europe and the developed countries overseas: An annual report, Population: An English Selection, Vol. 8, 235-250., dostupno na https://www.commerce.uct.ac.za/Organisations/Demography/SA_Journal_of_Demography/SAJD/Volume%208/SAJDem_2000_8_1_Ziehl.pdf (10.11.2017)

¹⁸Čipin, I., i sur., (2014). Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, str 45-56.

Prema tome, premda su gospodarski čimbenici nesumnjivo najvažnija odrednica migracije kao masovne pojave, nužno je prilikom istraživanja svakom konkretnog migracijskog toka istražiti njegove konkretne determinante i odrediti koja od njih ima u danim okolnostima odlučujuću važnost. To ovisi o specifičnosti povijesno političkih prilika, specifičnostima općih uvjeta života u određenom razdoblju i u samom području koje se istražuje (geografskim, klimatskim, ekološkim).

2.2.2. Unutarnje i vanjske migracije

U literaturi o migracijama uobičajena je distinkcija na unutarnje i vanjske migracije, kao dva osnovna oblika migracije. Pri tome treba imati na umu definitivnu unutarnju i vanjsku migraciju. Time se ne negira činjenica da se i u jednom i u drugom slučaju u biti radi o istoj pojavi, tj. o migraciji u užem smislu i da su često bitne determinante jednog i drugog oblika migracije istovjetne. Ali činjenica je da se cjelokupna problematika unutarnjih migracija znatno razlikuje od problematike vanjskih migracija ne samo formalno već i sadržajno. Vanjska je migracija od ranih vremena privlačila veću pozornost društvene zajednice zbog svojih mnogobrojnih posljedica koje imaju utjecaj na cijelu državu.

Unutarnja i vanjska migracija imaju za određenu zemlju različite demografske, gospodarske, socijalne, političke i druge posljedice. Primjerice, demografski učinci vanjskih migracija za stanovništvo jedne zemlje, gledani u svom konačnom učinku, različiti su od učinaka unutarnje migracije. Pozitivni ili negativni saldo migracije u unutarnjim migracijama znači samo preraspodjelu stanovništva unutar granica jedne zemlje, dok pozitivni ili negativni saldo u vanjskim migracijama znači izravni priljev ili gubitak stanovništva za dotičnu zemlju. Osim toga, vanjske migracije su podvrgnute strožoj državnoj kontroli nego unutarnje; kod njih su u većoj mjeri nego kod unutarnjih prisutni faktori zakonskog reguliranja migracije, respektiranje interesa države, faktori političke prirode. Jednom riječju, unutarnje su migracije u odnosu na vanjske redovito mnogo više spontane i slobodne. Kod vanjskih migracija, ako su one i dobrovoljne, u pravilu se respektira postojeće zakonodavstvo, tj. određena migracijska politika.¹⁹Vezano uz postojeće razlikovanje između unutarnje i vanjske migracije, migracijska statistika (tj. izvori podataka o migracijama) vodi se odvojeno za ova dva oblika migracije, pa se i u tom pogledu respektira podjela migracija na unutarnje i vanjske.

¹⁹Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Izdavač Mate d.o.o., str 200-301.

2.3. Demografija i ekonomija

U novije vrijeme javljaju se dva golemo poticaja povećanja interesa ekonomista za probleme stanovništva. Prvi se poticaj javlja u razvijenim zemljama (posebno europskim), a proizlazi iz ekonomskih posljedica razvoja stanovništva koji se agregatno odrazio u brzom smanjivanju nataliteta i porasta stanovništva tridesetih godina prošlog stoljeća u vezi s Velikom krizom. U to su vrijeme Keynes i njegov sljedbenik iz SAD-a Hansen pokazali na smanjivanje stope rasta stanovništva kao na jedan od značajnih uzroka Velike ekonomske krize. U tim je uvjetima nikla i Hansenova „teza stagnacije“ o nepovoljnim posljedicama smanjivanja stope rasta stanovništva za potražnju kapitalnih i ostalih dobra. Drugi poticaj, koji pada u doba nakon II. svjetskog rata, javlja se u vezi s demografskom situacijom u zemljama u razvoju, prvenstveno u vezi s ubrzanjem stope porasta stanovništva, koja ima dalekosežne implikacije za gospodarski i društveni razvoj tih zemalja. S obzirom na postojeći uzročno-posljedični odnos između promjena demografskih i ekonomskih varijabli, za ekonomiste je nužno da s makro aspekta istraže, po mogućnosti egzaktnim metodama, demografske odrednice ekonomskih procesa i promjena, da zatim istraže gospodarske odrednice nastupajućih promjena u stanovništvu, te da spoznaju njihove kratkoročne i dugoročne posljedice, kako bi se u ekonomsku politiku za određeno razdoblje uključili potrebni „korektivi“ demografskih kretanja koji bi, u jednom duljem razdoblju, doveli do relativno skladnijih odnosa između stanovništva i privrede.²⁰

Prvo područje, na kojemu je nužna suradnja ekonomista i demografa, jest problematika radne snage kao osnovnog proizvodnog čimbenika. Obujam radne snage, naime, izravno ovisi o ranijim demografskim trendovima, konkretno, o odnosu između razine nataliteta i mortaliteta (specifičnog prema dobi). Isto je tako i struktura radne snage prema spolu, starosti, prema ekonomskim i drugim obilježjima također funkcija ranijih demografskih trendova spomenutih veličina i ranijih društveno-gospodarskih uvjeta u kojima se formirao natalitet i mortalitet. Tu svakako ulaze i demografske konsekvence migracije radne snage, gospodarske konsekvence tih migracija i slično.²¹

Drugo područje na kojemu je nužna suradnja između ekonomista i demografa jest problematika potražnje i potrošnje, tj. istraživanja demografskih odrednica obujma i strukture potrošnje (osobne i zajedničke). Obujam i struktura potrošnje u velikoj su mjeri

²⁰ Ibidem, str. 300-321.

²¹ Ibidem, str. 345-350.

funkcija veličine i strukture stanovništva. Prihodi i rashodi budžeta i preko tog efikasnost budžetske politike, zdravstvene i obrazovne politike, socijalnog osiguranja i skrbi, u velikoj su mjeri ovisni o strukturnim karakteristikama stanovništva, posebno o starosnoj i ekonomskoj strukturi populacije.²²

Treće područje, na kojemu je također potrebna suradnja ekonomista i demografa, jest porezna politika i investicijska politika. Ova je posljednja usko povezana uz postojeći kvantum štednje. Broj poreznih obveznika koji je ovisan o dobnoj i dohodovnoj strukturi zaposlenih, visina porezne stope u zavisnosti na primjer od broja djece u obitelji, ili obujam štednje koji raste, odnosno pada zavisno (uz ostalo) od dobne strukture stanovništva, sve su to pitanja u kojima ekonomist ne može izvršiti kvalificiranu analizu i planiranje bez poznavanja stanja i kretanja odgovarajućih demografskih varijabli.²³

Četvrto područje koje zahtijeva suradnju između ekonomista i demografa, te stručnjaka iz nekih drugih znanosti, na kojemu dolazi do izražaja sinteza rezultata istraživanja ekonomskih, tehničkih i drugih znanosti, jest formuliranje politike ekonomskog i socijalnog razvoja. Tako, npr., otvorena migracijska politika zemalja zapadne Europe kao jedan od izvora povećanja radnih resursa, djeluje dugoročno gledano, na pomlađivanje stanovništva, što uz ostale iste uvjete, poboljšava buduću razinu nataliteta i pridonosi nakon jednog i pol do dva desetljeća povećanju priljeva mladih generacija u radnu dob.²⁴ Isto tako, brojne mjere socijalne politike u širem smislu riječi (politika progresivnog dječjeg doplatka, pomoći obiteljima s većim brojem djece, pojačani razvoj preventivne zdravstvene zaštite, širenje mreže zdravstvenih ustanova, stambena politika temeljena na određenim načelima izgradnje, npr. izgradnja velikih stambenih blokova i nebodera ili prizemnica s okućnicom), imaju neposredan ili posredan učinak na razne komponente razvoja stanovništva (na natalitet, na broj djece u obitelji, na smrtnost, na broj sklopljenih brakova).²⁵ Osnovne elemente i procese koje tretira demografija radne snage prikazuje tablica 1.

²² Ibidem, str. 360

²³ Babić, M. (2004): Makroekonomija. Zagreb: Mate d.o.o., str. 192-216.

²⁴ Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002): Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu. Revija za socijalnu politiku, 9 (2002), 2, str. 117-137. Dostupno na <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/170/174> (25.11.2017)

²⁵ Coale, A., Cotts Watkins, S. (eds.), (1986): The Fertility Decline in Europe. Princeton: Princeton University press, str.76

Tablica 1.: Značajke (jedinice) i procesi sustava proučavanja radne snage

Temeljna značajka	Temeljni proces	Sistematizirana značajka (u popisu)	Sistematizirani proces (u popisu)
-RADNI KONTINGENT	Priljev, Odljev	Obujam (veličina) radnog kontingenta	Promjena u veličini radnog kontingenta
<i>Starost</i>	Starenje radnog kontingenta	Starosna skupina radnog kontingenta	Promjene u starosnoj strukturi
<i>Spol</i>	-	Struktura prema spolu radnog kontingenta	Promjene u strukturi prema spolu
-RADNA SNAGA	Priljev, Odljev	Obujam (veličina) radne snage	Promjena u veličini radne snage
<i>Starost radne snage</i>	Starenje radne snage	Starosna struktura radne snage	Promjene u starosnoj strukturi
<i>Spol radne snage</i>	-	Struktura prema spolu radne snage	Promjena u strukturi prema spolu
<i>Zanimanje radne snage</i>	Profesionalna mobilnost radne snage	Struktura prema zanimanju radne snage	Promjene u strukturi prema zanimanju
<i>Djelatnost i grana</i>	Sektorska i granska mobilnost radne snage	Struktura prema djelatnostima i granama radne snage	Promjene u strukturi prema djelatnostima i granama
<i>Naselje</i>	Migracija selo-grad Selo- selo Grad – grad	Struktura prema naselju	Promjene u strukturi prema naselju
<i>Obrazovanje</i>	„obrazovna“ mobilnost radne snage	Struktura prema obrazovanju radne snage	Promjene u strukturi prema obrazovanju
<i>Dohodak</i>	Dohodovna mobilnost radne snage	Struktura radne snage prema dohotku	Promjene u strukturi prema dohotku

Izvor: Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Mate d.o.o., str.356

Prema tome, veze između demografskih i gospodarskih pojava i istraživanja mnogostruke su i nužno ih je spoznati. Demografija radne snage proučava, kako joj i samo ime kaže, problematiku formiranja radne snage zavisno od demografskih veličina: od ukupne veličine stanovništva, njegove starosne strukture, priljeva novih „kontingenata“ u radnu

dob, i odljeva preko kretanja cjelokupnog radnog kontingenta kao demografskog okvira ponude i raspoloživosti ukupnih resursa u jednoj zemlji.²⁶

Iako demografija radne snage uglavnom proučava navedenu problematiku do razine analize ukupno raspoloživih resursa, ona implicira i analizu strukture raspoložive radne snage prema starosti, spolu, zanimanju, djelatnosti, obrazovanju itd. Na taj način jedan relativno cjelovit i konzistentan sustav proučavanja radne snage, jer uključuje ne samo demografske izvore formiranja već i njezina osnovna ekonomska obilježja.

Svrha demografije za ekonomiju je pružiti ekonomistima uvid u zakonitosti razvoja stanovništva, kretanje stanovništva i njegove sastavnice, promjene njegovih struktura s osobitim naglaskom na demografske aspekte ponude radne snage i zaposlenosti, te metode demografske analize. Demografija za ekonomiste, osobito je značajna za one koji proučavaju problematiku privrednog razvoja, zaposlenosti, funkcioniranja privrede, gospodarsku i socijalnu politiku, analizu tržišta, potrošnje i potražnje i sl., a sve veća potreba poznavanja demografskih kretanja i metode njihove analize u svim društvenim istraživanjima, te u planiranju društvenog i ekonomskog razvitka, nametnuli su potrebu intenzivnijeg proučavanja stanovništva.

²⁶Peračković, K. (2010): “(Za)što raditi u postindustrijskom društvu? Promjene u društvenoj podjeli rada na početku 21. stoljeća”. Zagreb: Alineja i Institut Ivo Pilar str. 133-138.

3. PROCESI PROMJENA DEMOGRAFSKE SLIKE HRVATSKE

S gustoćom naseljenosti od 76 st./km², Hrvatska je jedna od rjeđe naseljenih europskih zemalja, poput Norveške, Finske, Švedske, Estonije, Latvije, Litve, Irske i Bugarske. U posljednjih 150. godina na razvoj stanovništva djelovalo je više čimbenika, od kojih su najvažniji kontinuirano, katkad i intenzivno iseljavanje stanovništva u europske i prekomorske zemlje te Svjetski ratovi i Domovinski rat, ekonomski i politički čimbenici. Zaštita i unaprjeđivanje demografskog razvoja trebao bi biti jednog od ključnih strateških čimbenika razvoja Hrvatske, jer stabilan, prirodan i pozitivan razvoj stanovništva jedna je od temeljnih društvenih pa i nacionalnih vrednota.²⁷ Demografi uče da je on zapravo jedna od rijetkih vrednota koje u svojoj punini i sveobuhvatnosti imaju naglašeni egzistencijalni karakter za Hrvatsku državu i bez stanovništva niti jedna druga vrednota nema smisla, jer sve druge društvene vrijednote (nacionalnog, vjerskog, humanog, etičnog i drugog karaktera) proistječu samo iz ljudske, osobne dimenzije života na zemlji. A skup osoba, svaka sa svojim individualnim karakteristikama, čini stanovništvo ili populaciju na određenom prostoru.

3.1. Kretanje stanovništva Hrvatske

Iako se u razdoblju od 150 godina stanovništvo Hrvatske udvostručilo, to je malen porast u usporedbi s drugim zemljama (npr. u istom se razdoblju stanovništvo Nizozemske povećalo 3,5 puta). Stanovništvo je uglavnom raslo, osobito visokom stopom potkraj 19. st., kad je ušlo u prvu etapu demografske tranzicije, obilježene visokim stopama prirodne promjene. Početkom 20. st. povećava se, međutim, iseljivanjem se stopa porasta stanovništva smanjuje, a izbijanjem Prvoga svjetskog rata i epidemije španjolske gripe prvi je put došlo do smanjenja broja stanovnika. Nakon blagog oporavka 1920-ih, ponovno su slijedila ratna zbivanja i drugo smanjenje stanovništva. Brži porast stanovništva od 1960-ih do 1980-ih usporavalo je smanjenje prirodne promjene, izravno povezano sa smanjenom stopom nataliteta, te izraženo iseljivanjem na „privremeni rad“. U takvim je okolnostima stanovništvo Hrvatske ubrzano prošlo kroz demografsku tranziciju. Već je kraj 1980-ih obilježen niskom stopom prirodne promjene, što ni u kom slučaju nije bilo u skladu sa stupnjem gospodarskog razvoja. S tako oslabljenom bazom stanovništva (osobito onoga

²⁷Živić, D., (2003). Suvremene tendencije u razvoju stanovništva Hrvatske, str. 253-279. <http://hrcak.srce.hr/file/62977> (11.12.2017)

reproduktivnoga) Hrvatska je 1990-ih prošla kroz još jedan rat i za život nesigurno poraće, a posljedica je treće smanjenje broja stanovnika u 20. stoljeću.²⁸

Dobno-spolni sastav stanovništva umnogome odražava proces tipičnoga europskog procesa – demografskoga starenja. Osobito zabrinjava starenje stanovništva u radno aktivnoj i fertilnoj dobi. Dugotrajna depopulacija donijela je mnoge negativne posljedice, poput smanjenja jezgre stanovništva koja stvara nove naraštaje, smanjenja radno aktivnog stanovništva, povećane potrebe za skrbi ostarjeloga stanovništva, odnosno povećanog ekonomskog i socijalnog opterećenja državnoga proračuna u području mirovinskoga, socijalnog i zdravstvenog zbrinjavanja starijih osoba i sl.²⁹ Osim po smanjenju broja stanovnika, suvremena demografska slika Hrvatske u mnogočemu je slična onoj ostalih članica Europske unije. Obilježavaju je još tri procesa: starenje, prirodna depopulacija te prostorna polarizacija stanovništva.³⁰

Produljenjem očekivane životne dobi na 80 godina za žene i 73 za muškarce stanovništvo sve brže stari. Prosječna se starost s 30,7 godina prije šezdesetak godina povisila na 41,7 godina.³¹ U dobi od 60 i više godina danas je gotovo četvrtina stanovnika Hrvatske (24%), a prije pedesetak godina taj je udio iznosio 12%. Nadalje, stanovništvo u osnovnoškolskoj dobi danas čini tek 15% ukupne populacije, a početkom 1960-ih taj je udio bio 27%. S procesom starenja stanovništva usko je povezana prirodna depopulacija, odnosno smanjenje stanovništva zbog više umrlih nego rođenih, te pad prosječnog broja djece po ženi u fertilnoj dobi (1,5), čime se Hrvatska također svrstava uz bok ostalih europskih država (iznimka je Island sa stopom od 2,15). Prirodna promjena od –2,0‰, poput ostalih demografskih procesa u Hrvatskoj, ima višedesetljetnu povijest. Natalitet neprekidno pada od 1950-ih, mortalitet se od 1970-ih povisuje, a od 1990-ih, kad je smrtnost povećana ratnim gubitcima, negativne su i vrijednosti prirodne promjene.

²⁸Vekarić, N., Vranješ-Šoljan, B. (2009): Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj. Zagreb&Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti, Sveučilište u Dubrovniku, str. 280-301.

²⁹Gelo, J. (2005): Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske : (bilanca 20. stoljeća). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti

³⁰Vekarić, N., Vranješ-Šoljan, B. (2009): Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj. Zagreb&Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti, Sveučilište u Dubrovniku, str. 265-280

³¹Podaci dostupni na web stranicama Hrvatska i EU <http://croatia.eu/article.php?id=14&lang=1>; vezano uz Leksikografski zavod Miroslav Krleža (15.01.2018)

3.1.1. Prirodno kretanje stanovništva Hrvatske danas

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku za 2017. godinu, u Hrvatskoj u 2017. zabilježen je pad broja živorođene djece u odnosu na godinu prije za 2,6%, tj. rođeno je 981 dijete manje nego u 2016. Ukupan broj rođenih u 2017. bio je 36. 705 djece, od toga 36.556 živorođene djece i 149 mrtvorodne djece. Od 36.556 živorođene djece, 18.845 ili 51,6% rođeno je muške djece i 17. 711 ili 48,4% ženske djece (Slike 1).³²

Slika 1.: Prirodno kretanje stanovništva RH od 2008-2017.godine

Izvor: DZS (2017.), Prirodno kretanje stanovništva RH od 2008-2017. Godine, Državni zavod za statistiku. Zagreb: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-01_01_2018.htm, (05.08.2018)

U 2017. g. zabilježen je porast broja umrlih osoba u odnosu na godinu prije, tj. umrlo je 1.935 osoba ili 3,8% više nego u godini prije. Od ukupnog broja umrlih osoba (53.477) u 2017. godini 25.861 ili 48,4% odnosilo se na muške osobe i 27.616 ili 51,6% na ženske osobe. Stopa mortaliteta (umrli na 1.000 stanovnika) u 2017. iznosila je 13,0. U 2017. umrlo je 148 dojenčadi, odnosno 0,28% od ukupnog broja umrlih. Od ukupnog broja umrle dojenčadi, 72 ili 48,7% umrlo je u prvim danima života, tj. od 0 do 6 dana starosti. Stopa umrle dojenčadi (broj umrle dojenčadi na tisuću živorođenih) u 2017. iznosila je 4,0, a u prethodnoj godini iznosila je 4,3. Najmanja stopa umrle dojenčadi u 2017. bila je u Krapinsko-zagorskoj županiji (0,9), a najveća je bila u Ličko-senjskoj županiji (8,0). Stopa nataliteta (živorođeni na 1.000 stanovnika) u 2017. iznosila je 8,9.³³

³²Podaci dostupni na stranicama Državnog zavoda za statistiku https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-01_01_2018.htm

³³ Ibidem.

Stopa prirodnog prirasta u 2017. bila je u Republici Hrvatskoj negativna i iznosila je -4,1 (-16.921 osobu). Negativno prirodno kretanje pokazuje i vitalni indeks (živorođeni na 100 umrlih), koji je iznosio 68,4. U svim županijama bio je negativan prirodni prirast, a najveći negativan prirodni prirast bio je u Primorsko-goranskoj županiji, i to -1.794 uz vitalni indeks od 54,6. Pozitivan prirodni prirast bio je u 40 gradova/općina, a negativan je bio u 506 gradova/općina i Gradu Zagrebu, dok je 9 gradova/općina imalo nulti prirodni prirast.³⁴

Tablica 2.:Prirodno kretanje stanovništva RH od 2008. do 2017. godine

	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Stope na 1 000 stanovnika			Verižni indeksi	
				Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Živorodeni	Umrli
2008.	43 753	52 151	-8 398	9,9	11,8	-1,9	104,4	99,6
2009.	44 577	52 414	-7 837	10,1	11,8	-1,81	101,9	100,5
2010.	43 361	52 096	-8 735	9,8	11,8	-2,0	97,3	99,4
2011.	41 197	51 019	-9 822	9,6	11,9	-2,3	95,0	97,9
2012.	41 771	51 710	-9 939	9,8	12,1	-2,3	101,4	101,3
2013.	39 939	50 386	-10 447	9,4	11,8	-2,51	95,6	97,4
2014.	39 566	50 839	-11 273	9,3	12,0	-2,7	99,1	100,9
2015.	37 503	54 205	-16 702	8,9	12,9	-4,0	94,8	106,6
2016.	37 537	51 542	-14 005	9,0	12,3	-3,41	100,1	95,1
2017.	36 556	53 477	-16 921	8,9	13,0	-4,1	97,4	103,8

Izvor: DZS (2017), Prirodno kretanje stanovništva RH od 2008. Do 2017. Godine, Državni zavod za statistiku. Zagreb: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-01_01_2018.htm, (05.08.2018)

Usporedi li se (tablica 2.) 2016. i 2017. godina može se uočiti da je broj živorođenih u 2016.godini bio veći nego u 2017. za 981, a da je u 2017-toj više umrlih nego u 2016.godini za 1.935 osoba. Prirodni prirast u 2016-toj godini bio je -14.005, a u 2017-toj godini -16.921, što pokazuje da se negativni trendovi nastavljaju.

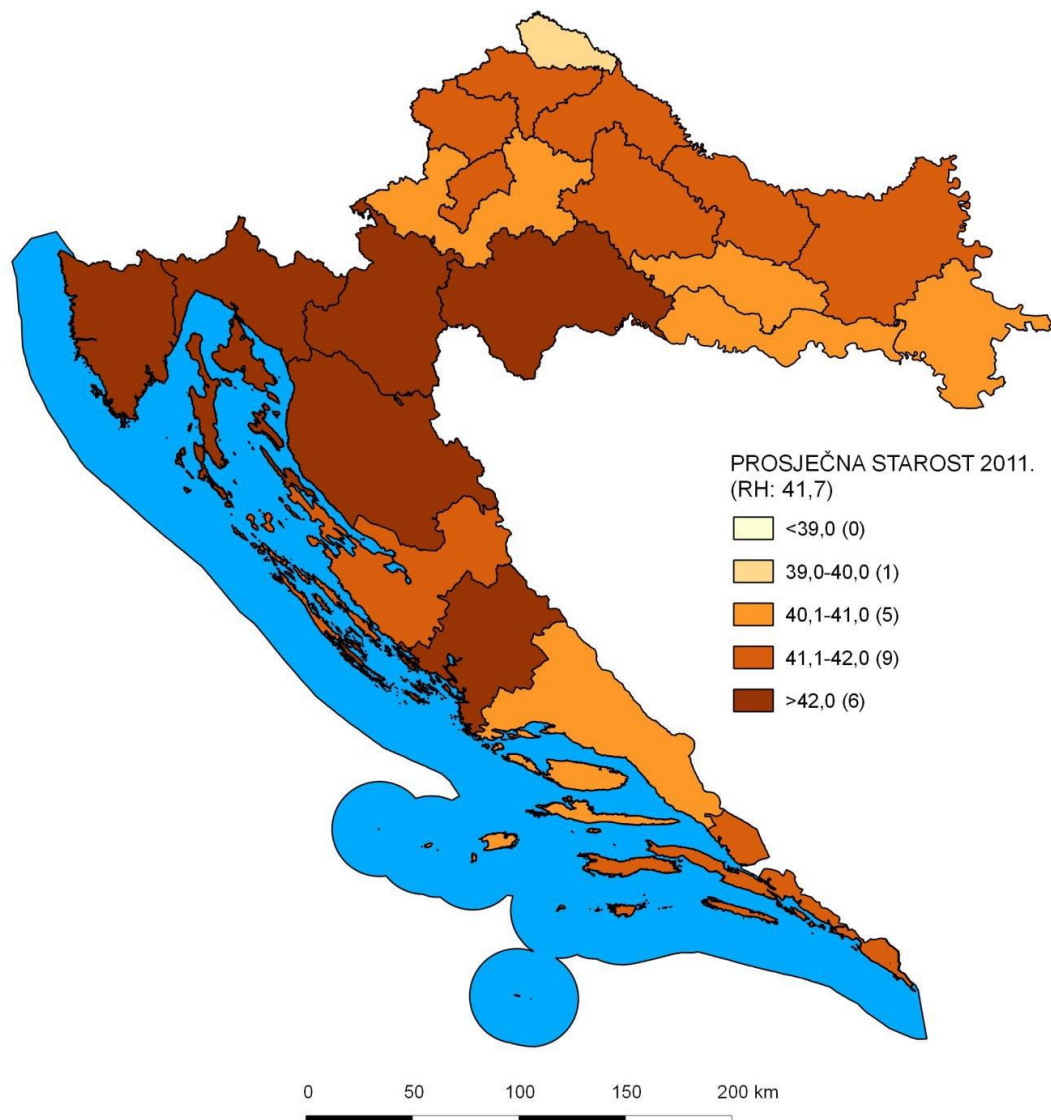
Demografsko starenje je neizbježna sudbina većine razvijenih društava, a Hrvatska u tome nije iznimka. Ono je posljedica demografske tranzicije uzrokovane značajnim smanjenjem

³⁴ Ibidem.

mortaliteta. Dozu zabrinutosti može donijeti činjenica kako brzina starenja i tekuća dobna struktura stavljaju Hrvatsku u nepovoljniji položaj od većine zemalja. Premda se životni vijek u Hrvatskoj ne produljuje ništa brže od europskog prosjeka, nužno je napomenuti kako je demografsko starenje izazvano ne samo povećanjem očekivanog trajanja života, već je u velikoj mjeri rezultat smanjenog broja rađanja u posljednjih nekoliko desetljeća. Riječ je o tzv. starenju odozdo, koje u najrazvijenijim zemljama sve više uzmiče pred tzv. starenjem odozgo odnosno snižavanjem stope mortaliteta, posebice u starijoj dobi. U Hrvatskoj je dodatni problem što je uz demografsko starenje na djelu i depopulacija, odnosno pad broja stanovnika.³⁵

Slika 2.: Prosječna starost stanovništva Hrvatske, po županijama, Popis 2011.

³⁵Čipin, I., i sur., (2014). Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, str 22-35.

Izvor: Čipin, I., i sur., (2014). Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, str 22.

Produljenje očekivanog trajanja života pri rođenju u Hrvatskoj i drugim razvijenim zemljama za više od 30 godina jedno je od najvećih ekonomskih, zdravstvenih i socijalnih dostignuća u 20. stoljeću i prvom desetljeću 21. stoljeća. U posljednjem desetljeću očekivano trajanje života pri rođenju u Hrvatskoj se povećavalo prosječno za 2 do 4 mjeseca godišnje, dok se očekivano trajanje života za osobe u dobi od 65 i više godina povećavalo prosječno godišnje za 1 do 2 mjeseca. Takav tempo porasta je na razini europskog prosjeka, no on je nedovoljan za brzo dostizanje razvijenih europskih zemalja. S ovim tempom povećanja očekivanog trajanja života Hrvatskoj bi trebalo dva do tri desetljeća za dostizanje današnjih razina onih europskih zemalja u kojima je očekivani

životni vijek najdulji. Prema jednom od najčešće navođenih pokazatelja starenja, medijalnoj starosti populacije, stanovništvo Hrvatske se ubraja među natprosječno stare populacije.³⁶

Od promatranih 28 zemalja članica EU, Hrvatska se nalazi na visokom 6. mjestu sa medijalnom starošću od 42,4 godine. Ukoliko se dosadašnji nepovoljni demografski trendovi nastave, za očekivati je da će medijalna starost populacije u sljedećih 10-15 godina porasti do razine od 45 godina, a do sredine stoljeća na čak 50 godina. U takvim uvjetima, kada više od polovice stanovništva bude starije od 50 godina, bit će veliki izazov osigurati financiranje troškova javnih zdravstvenih politika bez značajnijih strukturnih reformi, ili s druge strane bez značajnog poboljšanja zdravlja starije populacije. Isto vrijedi i za financiranje ostalih javnih politika, posebice mirovinske i socijalne politike.

3.1.2. Mehaničko kretanje stanovništva RH – migracije

Pojam migracija stanovništva (mehaničko kretanje) označava prvenstveno prostornu pokretljivost, odnosno prostornu mobilnost stanovništva. Pojam mobilnost stanovništva širi je od pojma migracija, jer je migracija prostorna mobilnost stanovništva i kao takva samo jedan od oblika ukupne mobilnosti stanovništva. U gospodarskoj, sociološkoj i demografskoj literaturi često se govori o sektorskoj i granskoj mobilnosti stanovništva i radne snage (mobilnost između privrednih sektora, djelatnosti i grana privrede), o profesionalnoj mobilnosti stanovništva, o obrazovnoj mobilnosti, socijalnoj mobilnosti i sl. Prostorna jedinica proučavanja migracije je država (ako se radi o vanjskoj migraciji) ili manja administrativno-teritorijalna jedinica (naselja, općina, županija), ako se radi o unutarnjoj migraciji. Jedinica promatranja stanovništva koje migrira (migrantskog stanovništva) je migrant, pod kojim se – u užem smislu – smatra osoba koja definitivno mijenja mjesto stalnog prebivališta i to kako u unutarnjoj tako i u vanjskoj migraciji.³⁷

Natalitet u Hrvatskoj danas je toliko nizak da je bez imigracije smanjenje broja stanovnika neizbježno. Riječ je o tzv. zamjenskoj migraciji kako bi se nadoknadili i ublažili depopulacija i starenje, te nadomjestila izgubljena radna snaga. Migracijska kretanja imaju učinak na dobno-spolnu strukturu nekog područja, pa primjerice ako populacija u

³⁶Ibidem, 12-15.

³⁷Grizelj, M., Akrap, A. (2011): Projekcije stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH, str.21-23. Dostupno na https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Projections/projekcije_stanovnistva_2010-2061.pdf (15.01.2018)

reproduktivnoj dobi iseljava to će i uz nepromijenjene stope fertiliteta nepovoljno djelovati na prirodno kretanje, a emigracija još i dodatno ubrzava depopulaciju i starenje. Emigracijska područja zbog različitih socio-ekonomskih razloga nisu atraktivna za mlade ljude, samo generiraju iseljavanje, daljnju depopulaciju te na koncu ubrzano demografsko starenje. Imigracija je za mnoge županije jednostavno rješenje za depopulaciju i manjak radne snage. Ne znači da ona županija koja ima pozitivni prirodni prirast i pozitivne neto migracije ima najbrži porast broja stanovnika. Primjerice, tradicionalna imigracijska područja poput grada Zagreba imaju niži fertilitet kao posljedicu višeg udjela samaca i visoke stope participacije žena na tržištu rada.³⁸

U većem broju županija migracije imaju veći učinak na broj i strukture stanovništva nego razlika živorođenih i umrlih. To pokazuje i službena statistika Državnog zavoda za statistiku o saldu ukupnih migracija. Tako je u Hrvatskoj od 1998. do 2013. negativni prirodni prirast gotovo nadoknađen pozitivnim neto migracijama. Deset županija i Grad Zagreb imali su u promatranom periodu pozitivni saldo ukupnih migracija. Posebno su u tome prednjačile Zagrebačka i Zadarska županija, u kojima su pozitivne neto migracije činile gotovo 15% ukupne populacije iz 1998. godine. Istovremeno, negativnim saldonom ukupnih migracija, Vukovarsko-srijemska i Požeško-slavonska županija izgubile su na taj način oko 5% svojega stanovništva iz početnog razdoblja. Zagrebačka, Istarska i Šibensko-kninska županija, unatoč prirodnom padu, nisu doživjele ukupni pad populacije upravo zahvaljujući migraciji.³⁹

Naime, u slučaju kad se rađa sve manje i manje djece, koja su izvor buduće radne snage, sve će teže biti uzdržavati ostarjelu populaciju. Postupno povećanje udjela starijih osoba (onih starih 65 i više godina) u ukupnom stanovništvu, a istovremeno smanjivanje radno-sposobnog (stanovništvo u dobi 20-64) može dovesti do ozbiljnih problema u funkcioniranju države u srednjoročnom, a pogotovo u dugoročnom razdoblju.⁴⁰ Kako se ne očekuje rast fertiliteta do razine od dva djeteta po ženi, koji bi omogućio održavanje sadašnjeg broja i dobnog sastava stanovništva, jedini način za zamjenu radno-sposobnog stanovništva, barem u trenutnom broju, jest putem imigracije. Hrvatska je istovremeno imigracijska i emigracijska zemlja. U 1990-ima imala je jake useljeničke tijekomove ponajprije iz Bosne i Hercegovine, te manje iz Srbije, Crne Gore i Kosova, i to uglavnom

³⁸ Ibidem, str. 43-45.

³⁹ Ibidem, str. 46.

⁴⁰ Akrap, A. (2003): Migracija Hrvata u posljednjem desetljeću 20. stoljeća., Hrvatska dijaspora u Crkvi i domovini, Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt am Main., 23-55.

stanovništva hrvatske etničke pripadnosti. Istovremeno, emigracija iz Hrvatske bila je znatno jača, velikim dijelom uvjetovana ratnim zbivanjima.

3.1.3. Utjecaj mehaničkih kretanja stanovništva RH na gospodarstvo

U današnje se vrijeme ljudski faktor u analizama nacionalnog gospodarstva tretira kao prvorazredni gospodarski resurs. Odljev radne snage može imati negativne posljedice na ponudu radne snage kao i na gospodarstvo zemlje jer uglavnom iseljavaju najproduktivniji, mladi ljudi. Među ostalim, ekonomski problemi poput nezaposlenosti tjeraju nezaposlene na iseljavanje u potrazi za poslom kojeg ne mogu naći u matičnoj državi, ili ne mogu naći kvalifikacijama primjeren posao.⁴¹ Ako pogledamo slučaj Hrvatske, emigracija danas i u skoroj budućnosti svakako je gubitak za državu. Ekonomska emigracija u prošlosti razlikovala se od današnje jer su u 1970-ima i 1980-ima iseljavali uglavnom nekvalificirani radnici koje domaće tržište rada nije moglo zaposliti. Istovremeno je Hrvatska imala koristi od tih emigranata u obliku priljeva novca koje su oni slali članovima svojih obitelji. Danas je, prema nepotvrđenim procjenama, sasvim drugačija situacija i oni koji iseljavaju su većinom mladi, kvalificirani i najčešće visokoobrazovani, i njihovo iseljavanje predstavlja nenadoknativ gubitak za Hrvatsku.⁴²

Hrvatska ima dugotrajnu tradiciju iseljavanja. Masovnije iseljavanje započelo je krajem 19. stoljeća. Od završetka 2. Svjetskog rata dolazi do pada iseljavanja, a potom slijedi period otvaranja granica u 1960-ima kada dolazi do masovnijih odlazaka na tzv. privremeni rad u inozemstvo. Iako je jedan dio radnika zaista bio u inozemstvu privremeno, jedan dio njih se tamo nastanio i zaposlio za stalno. Zbog iseljavanja u europske i prekomorske zemlje, ratova i prirodne depopulacije, Hrvatska danas ima približno isti broj stanovnika kao i prije 50 godina (popis 1961.). Nažalost, za sada nitko ne zna točno koliko stanovnika iz Hrvatske iseljava niti je tko zadužen o tomu voditi preciznu evidenciju. Ako se analizira serija podataka o vanjskim migracijama, dobivenih na osnovi podataka koji se prikupljaju u Ministarstvu unutarnjih poslova, a objavljuje Državni zavod za statistiku može se steći dojam da je Hrvatska od početka 1990-ih godina bila izrazito imigrantska zemlja, što je upitno jer su mnogi iseljeni ostali neregistrirani. No, problem registriranja migracija može

⁴¹ Ibidem, 57

⁴² Živić, D., Pokos, N., Turk, I. (2005): Glavni demografski procesi u Hrvatskoj. Hrvatski geografski glasnik 67/1, 27 – 44, dostupno na <https://hrcak.srce.hr/698>, (13.03.2018)

se učinkovito značajno poboljšati uvođenjem registra stanovništva, kojeg Hrvatska trenutno nema, i koji bi doprinio većoj vjerodostojnosti hrvatske migracijske statistike.⁴³

„Odljev mozгова“ (braindrain) termin je koji se odnosi na odlazak visokoobrazovanih ljudi u inozemstvo, dakle riječ je zapravo o migraciji obrazovane radne snage. Treba reći da je u pravilu takva emigracija odraz djelovanja tržišta radne snage, jer poslodavci u razvijenim i bogatijim zemljama mogu ponuditi bolje plaće i bolje uvjete rada visokoobrazovanim ljudima od onih koji im se nude u njihovim matičnim zemljama. U današnjim okolnostima "odljev mozгова" ponajprije se tiče osoba u izravno primjenjivim djelatnostima (tehničara, prirodnjaka, inženjera, liječnika, informatičara i sl.), ali ima i slučajeva kada iseljavaju i stručnjaci iz drugih područja. Danas, u uvjetima globalizacije, migracije među visokoobrazovanim stanovništvom neodvojiv su dio globalnih migracijskih tokova povezanih uz kretanja na globalnom tržištu rada i posebno su vezani uz multinacionalne kompanije. Multinacionalne kompanije su glavni generatori procesa cirkulacije radne snage, naročito one visokoobrazovane. Nedvojbeno je da značajniji odljev mozгова izaziva ozbiljnije poremećaje na tržištu radne snage, posebno u malim državama poput Hrvatske.⁴⁴ Globalna migracijska kretanja, dijelom izazvana kretanjima na svjetskom tržištu radne snage, više nego ikad odražavaju se u nacionalnim okvirima država. Tako, za razliku od šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, kada su emigranti iz Hrvatske uglavnom bili niskokvalificirana radna snaga, danas su emigranti u većoj mjeri kvalificiraniji i obrazovaniji.

Zbog nepostojanja prikladnih mjera odljev mozгова negativno utječe na ekonomski razvoj Hrvatske i na uspješnost provedbe tranzicijskih reformi. S ekonomskim oporavkom i ulaskom u Europsku uniju postupno se smanjuje nezaposlenost, stoga se odlazak visokoobrazovanih ljudi iz Hrvatske osjetiti na tržištu rada. Nedvojbeno je da odljev mozгова uzrokuje i fiskalne gubitke, ponajprije uzrokuje gubitak poreznih prihoda. Nije potrebno spominjati da su gubitci i javni troškovi obrazovanja emigranata. Problematika vezana uz odljev mozгова u Hrvatskoj nije sasvim predvidljiva. Jedna od pretpostavki je da Hrvatska, uz skup prikladnih i učinkovitih mjera, ima potencijal da u srednjoročnom razdoblju poslije 2020. godine postane zemlja koja bi mogla privući kvalificiranu radnu snagu, barem privremeno. Riječ je o tzv. „cirkulaciji mozгова“ ili 'razmjeni

⁴³ Ibidem

⁴⁴ Grizelj, M., Akrap, A. (2011): Projekcije stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH, str. 50-54.

intelektualnoga kapitala', i Hrvatska bi mogla privući visokoobrazovane ljude iz zemalja sličnoga stupnja gospodarskog razvoja.

3.2. Demografski i društveno-gospodarski učinci vanjskih migracija

Demografske posljedice vanjskih migracija očituju se istodobno u zemlji emigracije i zemlji imigracije. Vanjske migracije djeluju na ukupan broj stanovnika jedne zemlje, bilo da ga povećavaju ili smanjuju. Osim ovog izravnog djelovanja na brojnost stanovništva, vanjske migracije djeluju također na komponente prirodnog kretanja, natalitet i mortalitet, a preko toga opet na stopu promjene stanovništva, odnosno na promjenu broja stanovnika. Nadalje, preko selektivnih obilježja migrantskog stanovništva vanjske migracije djeluju na promjene mnogih demografskih i društveno – gospodarskih struktura stanovništva kako u zemlji emigracije tako i imigracije.

Imigracija, odnosno emigracija mijenja mnoge strukture stanovništva kako u zemlji podrijetla tako i u zemlji odredišta. Prate li se na primjer promjene u dobnoj strukturi vidi se da se u zemljama imigracije, uz ostale jednake uvjete, povećava proporcija odraslih tj. radne snage u najproduktivnijoj dobi života, uz dobru zdravstvenu i radnu kondiciju i adekvatnih kvalifikacija, dok se zemlja podrijetla istodobno emigracijom lišava takvog stanovništva i svih njegovih mogućnosti pozitivnog učinka za razvoj nacionalne privrede.⁴⁵ Međunarodna migracija je u ekonomskoj literaturi općenito smatrana pozitivnim procesom, koji je omogućio razvoj mnogih današnjih razvijenih zemalja, osobito onih prekomorskih i otvorio nove mogućnosti zaposlenja i stjecanja većih zarada milijunima ljudi u svijetu. Ali gospodarske i društvene posljedice vanjskih migracija, treba promatrati i povezano uz njihove demografske posljedice, jer svaki pojedinac koji se iseljava iz jedne, a useljava u drugu zemlju odnosi sa sobom svoje demografske, gospodarske i druge karakteristike i s tim u vezi mogući proizvodni rezultat. Vanjske migracije uzete u cijelosti objektivno su skuplje od unutarnjih, zahtijevaju veće individualne i društvene troškove i odnose sa sobom prethodne investicije društva i obitelji u odgoj, školovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu migranta. One i za pojedinca znače određeni rizik, jer impliciraju materijalne troškove i neizvjesnost radnog i životnog uspjeha u novoj sredini.⁴⁶

⁴⁵Turk, I. (2012): Dnevna cirkulacija (migracija) stanovništva u srednjim gradovima Hrvatske. Zbornik sažetaka znanstvenog skupa Demografija u Hrvatskoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, str.10-12

⁴⁶Wertheimer-Baletić, A. (1999): Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Mate d.o.o., str. 405-451.

Socijalne posljedice ili, bolje rečeno, socio – psihološke posljedice vanjskih migracija, uglavnom se svode na probleme socijalnih normi života, nostalgije za domovinom, rodbinom, prijateljima i slično. One su u velikoj mjeri pod utjecajem individualnih socio-psiholoških obilježja migranta formiranih još u zemlji podrijetla, ali i pod utjecajem društvenih karakteristika nove sredine i izgleda koje ona pruža za njihov materijalni i društveni prosperitet.

3.3.Struktura stanovništva Hrvatske

Sama riječ struktura ili sastav stanovništva sugerira zajednička obilježja jedinica što čine ukupno stanovništvo, sugerira da se pojedinci koji čine ukupno stanovništvo jedne zemlje ili užeg područja međusobno razlikuju prema raznim obilježjima: prema spolu, dobi, bračnom stanju, djelatnosti i zanimanju, školskoj spremi i mnogobrojnim drugim osobnim odlikama. Iz tog slijedi da stanovništvo u svojoj ukupnosti nije jednostavan zbroj individua koje ga čine. Stanovništvo je specifičan skup pojedinaca u kojemu svaki od njih sudjeluje s mnogo svojih osobnih karakteristika. To drugim riječima znači da svaka osobna značajka pojedinca utječe na strukturu stanovništva prema određenom obilježju. Stoga pojam struktura stanovništva ili sastav stanovništva prema nekom obilježju označava razdiobu broja (frekvencije) pojedinca prema vrijednostima ili modalitetima određenog obilježja.

Struktura stanovništva prema spolu i dobi izvorno je biološka struktura, što međutim, ne znači da se nalazi izvan utjecaja društveno-gospodarskih čimbenika. Ona je izvorno biološka struktura, jer je (imajući na umu zatvoreni tip populacije) izravno uvjetovana sastavnicama prirodnog kretanja stanovništva. Inače, u sklopu složenih međuodnosa kretanja stanovništva i promjena njegovih struktura u otvorenoj populaciji, primaran se odnos formira upravo između ukupnog kretanja stanovništva (prirodnog i mehaničkog) i promjena u njegovoj dobno-spolnoj strukturi. Dobno-spolna struktura važna je za sadašnji i budući razvoj stanovništva i gospodarski razvoj neke zemlje. Iz nje proizlaze ključni kontingenti stanovništva kako za biološku reprodukciju (fertilni kontingenti), tako i za formiranje radne snage (radni kontingenti).⁴⁷ Gospodarsko značenje dobno-spolne strukture proizlazi prije svega iz činjenice da je ta struktura temelj tzv. fiziološke podjele rada koja se događa i prije svega u obitelji, a samim tim zajedno s obujmom (veličinom) stanovništva i njegovom gustoćom postavlja demografske okvire širenja društvene podjele rada.

⁴⁷ Ibidem.

Prema Popisu 2011., Republika Hrvatska imala je 4 284 889 stanovnika, od toga 2 066 335 muškaraca (48,2%) i 2 218 554 žene (51,8%). Dobno-spolna struktura pokazuje nerazmjernost broja muškaraca i žena prema dobnim skupinama. Udio muškaraca veći je u mlađim dobnim skupinama, a udio žena u starijim dobnim skupinama. Npr. među djecom u dobi od 0 do 9 godina ima 105 dječaka na 100 djevojčica (zbog rađanja više muške djece nego ženske). Počevši od dobne skupine 45 – 49 nadalje veći je broj žena nego muškaraca. Npr. među stanovništvom starim 65 i više godina ima 64 muškarca na 100 žena, a među stanovništvom starim 80 i više godina dolazi samo 44 muškarca na 100 žena. Iako se podaci Popisa 2011. zbog metodoloških razlika ne mogu izravno uspoređivati s podacima prošlih popisa, može se uočiti trend starenja stanovništva kao dugogodišnjeg procesa. U 2011. stanovništvo Republike Hrvatske prosječno je bilo staro 41,7 godina (muškarci 39,9, žene 43,4), što ga svrstava među najstarije nacije Europe. U proteklih 50 godina prosječna starost stanovništva porasla je za gotovo 10 godina (s 32,5 u 1961. na 41,7 u 2011.), što je posljedica dugogodišnjeg pada nataliteta te porasta očekivanog trajanja života. Stanovništvo je u prosjeku najstarije u Ličko-senjskoj županiji (45,3 godine), Šibensko-kninskoj (44,1), Karlovačkoj (44,0) i Primorsko-goranskoj (43,9), dok su u prosjeku najmlađi stanovnici Međimurske županije (40,0 godina), Zagrebačke (40,6), Brodsko-posavske (40,6) i Vukovarsko-srijemske (40,6).⁴⁸

U Popisu 2011. broj stanovnika starih 65 i više godina prvi je put premašio broj mladih od 0 do 14 godina. Udio osoba starih 65 i više godina iznosio je 17,7%, a udio mladih od 0 do 14 godina 15,2%. Također, uočava se porast broja osoba vrlo visoke životne dobi, npr. udio stanovništva staroga 80 i više godina 2011. iznosio je 3,9%, dok je 1953. iznosio 0,8%. Starenje stanovništva utjecalo je i na broj žena starih 15 – 49 godina (žene u fertilnoj dobi), koji je važan za biološku reprodukciju stanovništva. U 2011. udio žena u reproduktivnom razdoblju iznosio je 43,9%, dok je 1953. iznosio 52,7%. Posebno je bitan kontingent žena 20 – 29 godina, čiji je udio u ukupnom broju žena u 2011. iznosio 12,2%, dok je 1953. iznosio 17,7%.⁴⁹

Među najvažnije nepovoljne demografske procese u Hrvatskoj unatrag tri do četiri desetljeća ubraja se i starenje stanovništva. Riječ je o procesu koji potvrđuju brojni statistički pokazatelji, među kojima su najčešće u analizama korišteni koeficijent starosti,

⁴⁸ Državni zavod za statistiku, dostupno na https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf (15.04.2018)

⁴⁹ Ibidem.

indeks starenja i prosječna starost.⁵⁰ Sva tri pokazatelja imaju jak uzlazni trend. Procjena DZS-a za 2016. daje još poraznije rezultate: indeks starenja dosegnuo je 132,0, a prosječna starost 42,8 god. Demografsko starenje posljedica je niskog nataliteta, produljenja prosječnoga ljudskog vijeka i selektivne vanjske emigracije, s dugoročno nepovoljnim učincima na bio reprodukciju stanovništva, jer se sužavaju fertilni kontingenti, a time smanjuje i broj budućih roditelja. Osobito zabrinjava jako sužavanje fertilnih kontingenata ženskog stanovništva kao nositelja reprodukcije. U popisu iz 2011. samo 14,3% žena u Hrvatskoj nalazilo se u pretfertilnoj (do 14. god), a čak 41,8% žena u postfertilnoj dobi (50 god. i starije). Kada se tim podacima pridruži i odgoda rađanja za sve kasnije godine života (prosječna starost majke pri prvom porodu povećana je u posljednjih pola stoljeća sa 23,5 na 28,4 god.), onda je jasno koji su to demografski i društveni čimbenici koji se reflektiraju u nedovoljnom apsolutnom broju živorođenih.

3.4.Projekcija stanovništva Hrvatske u budućnosti

Populacija Hrvatske značajno se smanjuje, sve je manje rođenih, a više umrlih i nikad nije bilo više odseljenih iz Hrvatske, neki su od alarmantnih podataka koje je u analizi demografskih trendova ponovno izdvojio Državni zavod za statistiku (DZS) nakon objave konačnih podataka za 2017. Ako se promatraju podaci procjene stanovništva, vidljiv je trend opadanja broja stanovnika Hrvatske.

U odnosu na 2008., kada je prema procjeni stanovništva krajem godine taj broj iznosio 4,3 milijuna, u deset godina, točnije do kraja 2017., taj se broj smanjio za čak 204,3 tisuće stanovnika i iznosio je 4,1 milijun stanovnika. Inače, od 2011. godine u Hrvatskoj je prema podacima DZS-a manje 170.491 stanovnika, a od ulaska u Europsku uniju iz Hrvatske je otišlo gotovo 150 tisuća stanovnika. Broj stanovnika prema podacima od 2011. godine u prosjeku je padao za 15-ak tisuća, a tijekom 2016. i 2017. godine ta se brojka povećala. U 2016. broj stanovnika tako se smanjio za 36.456, a sljedeću godinu za već spomenutih 48.720 stanovnika.⁵¹

⁵⁰Živić, D. (2017): Jesmo li svjesni dubine demografske krize u Hrvatskoj. Dostupno na <http://www.matica.hr/vijenac/626/demografski-slom-hrvatske-27603/> (13.03.2018)

⁵¹ Akrap, A. (2014): Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051., Panel diskusija, Zagreb: Ekonomski fakultet, str. 856-861, dostupno na <https://hrcak.srce.hr/148000>; pristupljeno (11.05.2017).

Tablica 3.: Broj stanovnika Hrvatske prema velikim dobnim grupama, 2010. –2051. godine (projekcija – varijanta srednjeg fertiliteta i srednje migracije)

Dobne grupe	Broj stanovnika (u tisućama)					Indeks 2051/2010=100
	2010.	2021.	2031.	2041.	2051.	
0-14	675	655	607	558	545	80,7
15-64	2.985	2.814	2.640	2.507	2.318	77,6
65+	765	888	1.008	1.064	1.126	147,2
Ukupno:	4.425	4.375	4.255	4.129	3.989	90,1
Struktura (u%)						
0-14	15,2	15,0	14,3	13,05	13,7	-
15-64	67,5	64,6	62,0	60,7	58,1	-
65+	17,3	20,4	23,7	25,8	28,2	-
Ukupno:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Izvor: Wertheimer-Baletić, A. (2012): Demografski okviri radne snage u Hrvatskoj u prvoj polovici 21.stoljeća, str. 33. dostupno na: <http://web.efzg.hr/RePEc/Chapters/chapter12-01.pdf>, (05.08.2018)

Od ulaska Hrvatske u EU broj doseljenih varira između 10,4 tisuće u 2013. i 15,6 tisuća, koliko je zabilježeno u 2017. godini. Sredinom 2015. većina zemalja EU ukinula je dvogodišnje razdoblje ograničenja za radnike iz RH, što se odražava i na podatke o iseljavanju jer je u toj godini odseljeno gotovo 10 tisuća ljudi više. U 2016. brojka odseljenih također nastavlja rast, a u 2017. bilježi se rekordan broj odseljenog stanovništva u Hrvatskoj, njih 47,4 tisuće.⁵²

Podaci u tablici 2. pokazuju da se u Hrvatskoj u razdoblju 2010. – 2051. Nastavlja proces starenja ukupnog stanovništva koji je došao do izražaja već nakon 1991. godine i to u sve tri karakteristične stavke starenja stanovništva. Projekcije dobne strukture stanovništva Hrvatske pokazuju izrazite promjene u sve tri, za starenje stanovništva karakteristične stavke: prvo, broj mladih (0-14 godina) smanjuje se i brojčano i prema udjelu u ukupnom stanovništvu; drugo, broj stanovništva u radnom kontingentu (15-64 godine) također se smanjuje i brojem i udjelom (ali sporije nego za mlado stanovništvo); treće, broj starog stanovništva (65 i više godina) značajno se povećava i po broju i po svom udjelu u ukupnom stanovništvu. Ukupno bi se stanovništvo Hrvatske prema tome smanjilo u tom

⁵²Grizelj, M., Akrap, A. (2011): Projekcije stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH, str. 40-54.

razdoblju isključivo zbog smanjenja broja mladih i broja stanovnika u radno-sposobnoj dobi, pri čemu je za ekonomski i demografski razvoj osobito relevantna činjenica da bi se broj stanovnika u radno-sposobnoj dobi smanjio u tom razdoblju brže nego broj mladih (22,4 prema 19,3 posto). To ima izravne implikacije za budući broj radne snage i zaposlenih osoba, za ukupnu ponudu na tržištu rada i za ukupni ekonomski razvoj. Detaljnije razmatranje promjena u dobnoj strukturi hrvatskog ukupnog stanovništva u projiciranom razdoblju pokazuje da se u dobnoj strukturi, pored procesa starenja ukupnog stanovništva, odvija također i proces starenja radno-sposobnog stanovništva odnosno radnog kontingenta.

Starenje radnog kontingenta stanovništva, prema tome, izravna je demografska odrednica starenja ekonomski aktivnog stanovništva i zaposlenih. Taj parcijalni demografski proces relevantan je ne samo za budući demografski razvoj već i za proces ukupnog razvoja, a napose ekonomskog razvoja.⁵³ Činjenica je da postojeće tendencije u sastavnicama reprodukcije radnog kontingenta stanovništva Hrvatske, a time i demografske determinante buduće dinamike radne snage, čimbenik migracije može ublažiti u slučaju pozitivnog migracijskog salda.⁵⁴ Ali ih neće bitno promijeniti i to primarno zbog procesa dugoročnih promjena u dobnoj strukturi hrvatskog stanovništva koje su u tijeku i koje traju već oko pola stoljeća, a snagom demografske inercije projiciraju se u doglednu budućnost.

U Hrvatskoj godišnje umre oko 54.000 ljudi, a rodi se 44.000 djece. Samo tim trendom svako desetljeće gubi se 100.000 stanovnika. Demografi predviđaju da će u Hrvatskoj za samo dva desetljeća biti samo oko 3.6 milijuna stanovnika. Dakle u odnosu na 2001. broj stanovnika smanjit će se za 757.000 (17%) a u odnosu na 2010. godinu 634.000 (14,7%). Uslijed biološke (prirodne) depopulacije odnosno veće smrtnosti nego rodosti (migracijska komponenta je izostavljena) demografi predviđaju da će Hrvatska svake godine gubiti najmanje 25.000 stanovnika – ili grad srednje veličine (poput Bjelovara). Time će se vratiti na broj stanovnika koji je na današnjem državnom teritoriju živio prije sto godina, točnije 1928. godine. Ako ne dođe do velikog obrata glavnih demografskih procesa 21. stoljeće bit će obilježeno izrazitom depopulacijom, tj. demografskim

⁵³Akrap, A.; Strmota, M.; Ivanda, K. (2018): Ekonomska aktivnost stanovništva u Hrvatskoj u dobi od 55 do 64 godine i potencijalne rezerve radne snage // Zbornik radova znanstvenog skupa: "Modeli razvoja hrvatskog gospodarstva" / Družić, G. ; Družić, I. (ur.). Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb, str. 3-22; <https://ideas.repec.org/h/zag/chaptr/18-01.html> (10.09.2018)

⁵⁴ Ibidem, str. 36-38.

izumiranjem.⁵⁵ U sljedećih 30 godina demografsko izumiranje bit će glavno obilježje stanovništva Hrvatske, a osim jakog smanjenja broja stanovnika predviđa se i daljnje pogoršanje dobnoga sastava stanovništva. Demografi već dugo upozoravaju da će se negativni procesi u prirodnoj dinamici stanovništva – nastavak iseljavanja vitalno i radno najsposobnijeg stanovništva i proces demografskog starenja – nesumnjivo reflektirati na daljnje poremećaje u razvoju stanovništva, kako u kretanju broja stanovnika, tako i u razvoju demografskih struktura, napose dobnu spolnu strukturu stanovništva koja je najvažnija demografska struktura stanovništva.⁵⁶ Po tom pitanju u Hrvatskoj je na snazi ubrzani proces demografskog starenja i visoki stupanj ostarjelosti. Smatra se da će do sredina ovog stoljeća staračko stanovništvo brojem i udjelom gotovo dvostruko nadvisiti broj mladog stanovništva, koje je baza demografske i radne reprodukcije.

Pad broja i udjela mladog stanovništva, osobito udjela ženskog stanovništva u pred – fertilnoj dobi života rezultira sve manjim priljevom stanovništva u fertilnu-reproduktivnu dob, što izravno implicira manju vitalnost tj. nove nepovoljne tendencije u demoreprodukciji, napose kada je u pitanju dinamika nataliteta.⁵⁷ Koliko nepovoljne tendencije, toliko i iseljavanje mladih smanjit će i potencijale obujma radno-sposobnog i radno-aktivnog stanovništva, što negativno određuje ukupnu aktivnost stanovništva, pa i razinu društveno-gospodarskog razvoja zemlje. Povećanje broja starih stanovnika i smanjenje broja mladih ima brojne nepovoljne implikacije na sva područja društvenog života.⁵⁸ U svakom slučaju brojčano smanjenje i starenje radnoga kontingenta dovodi u pitanje brži gospodarski razvoj zemlje. Iz svega slijedi da će proces starenja ukupnog stanovništva, a osobito stanovništva u radnom kontingentu stanovništva Hrvatske imati značajnu ulogu u budućem procesu padajuće reprodukcije radnog kontingenta i radne snage.

⁵⁵Grizelj, M., Akrap, A. (2011): Projekcije stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH, str.20-29.

⁵⁶Čipin, I., i sur., (2014). Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, str. 63-71.

⁵⁷Nejašmić, I. (2006): Demogeografija : stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Zagreb : Školska knjiga, str. 2011-232

⁵⁸Akrap, A. (2015): Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051., Panel diskusija, Zagreb, str. 856-861; dostupno na <https://hrcak.srce.hr/148000>; pristupljeno (11.05.2017).

4. UTJECAJ DEMOGRAFSKIH PROCESA NA EKONOMSKI RAZVOJ U VIROVITIČKO-PODRAVSKOJ ŽUPANIJI

Virovitičko-podravska županija prostire se na 2.024 km², obuhvaća 3 grada i 13 općina. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine Virovitičko-podravska županija ima 84.836 stanovnika (40.281 u gradovima i 44.555 u općinama). Od ukupnog broja stanovnika 48% je muškaraca i 52% žena, kao što je i hrvatski prosjek. U odnosu na popis 2001. godine broj stanovnika u Županiji se smanjio za 9,2% (u gradovima za 6,8%, a u općinama za 11,2%), što je više nego hrvatski prosjek, gdje se broj stanovnika smanjio za 7.2%. Negativni demografski trendovi u županiji se nastavljaju. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, oko polovice stanovništva u Virovitičko-podravskoj županiji živi u Virovitici, Orahovici ili Slatini, dok je najnaseljeniji grad Virovitica s 21.327 stanovnika, što čini oko 25% ukupnog stanovništva Županije, a oko 60% svih naselja u Virovitičko-podravskoj županiji nastanjeno je s manje od 200 stanovnika te postoje samo tri naselja s više od 2.000 stanovnika. Sudeći prema gustoći naseljenosti, naseljenost županije je znatno manje gustoće nego što je prosjek u Hrvatskoj, stoga je učešće županije u ukupnom broju stanovnika Hrvatske manje (2,1%) nego je učešće njezine površine (3,57%).

4.1. Kretanje stanovništva VPŽ

U 2015. godini zabilježen je pad broja živorođene djece (693) u odnosu na prethodnu godinu za 6,0%, tj. rođeno je 44 djece manje nego u 2014. (737). Od ukupno 698 rođene djece u 2015. godini, rođeno je 693 živorođene djece i 5 mrtvorodne djece. Stopa nataliteta (živorođeni na 1.000 stanovnika) u 2015. iznosila je 8,2 što je manje nego u Hrvatskoj u 2015. (8,8). U 2014. zabilježen je pad broja umrlih osoba (1.133), u odnosu na prethodnu godinu, tj. umrlo je 12 osoba manje nego prethodne 2014. godine (1.145). Stopa mortaliteta (umrli na 1.000 stanovnika) u 2015. iznosila je 13,4 što je nešto više od stope u Hrvatskoj koja je u 2015. iznosila 12,7. U 2015. umrlo je 1 dojenče, odnosno 0,1% od ukupnog broja umrlih. Od ukupnog broja umrle dojenčadi 1 ili 100% umrlo je u prvim danima života, tj. od 0 do 6 dana života.⁵⁹

⁵⁹ Podaci dostupni na: Zavod za javno zdravstvo Virovitičko-podravske županije, <http://www.zzjzvpz.hr/index.php?sadrzaj=novosti&novtxt=332> (13.03.2018)

Slika 3.: Vitalno-statistički događaji u Virovitičko-podravskoj županiji u 2016. godini

	živorođeni	mrtvorođeni	umrli	prirodni prirast	Vitalni indeks	Umrli dojenčad			Brakovi		Stopa na 1000 stanovnika ¹⁾		
					(živorođenih na 100 umrlih)	ukupno	0-6 dana	stopa na 1000 živorođenih	sklopljeni	razvedeni	živorođeni	umrli	prirodni prirast
REPUBLIKA HRVATSKA	37.537	169	51.542	-14.005	72,8	161	83	4,3	20.467	7.036	8,8	12,0	-3,3
VIR.-POD. ŽUPANIJA	686	4	1.109	-423	61,9	6	3	8,7	434	123	8,1	13,1	-5,0
GRADOVI	324	1	469	-145	69,1	3	1	9,3	214	60	8,0	11,6	-3,6
Orahovica	31	1	64	-33	48,4	1		32,3	27	6	5,8	12,1	-6,2
Šatina	110		162	-52	67,9	2	1	18,2	76	21	8,0	11,8	-3,8
Virovitica	183		243	-60	75,3				111	33	8,6	11,4	-2,8
OPĆINE	362	3	640	-278	56,6	3	2	8,3	220	63	8,1	14,4	-6,2
Crnac	10		23	-13	43,5				5	0	6,9	15,8	-8,9
Čačinci	20		46	-26	43,5	2	2	100,0	12	2	7,1	16,4	-9,3
Čađavica	17		36	-19	47,2				8	2	8,5	17,9	-9,5
Gradina	20		59	-39	33,9				15	3	5,2	15,3	-10,1
Lukač	26		49	-23	53,1				20	0	7,2	13,5	-6,3
Mikleuš	8		20	-12	40,0				12	4	5,5	13,7	-8,2
Nova Bukovica	8		27	-19	29,6				5	1	4,5	15,2	-10,7
Pitomača	96	2	119	-23	80,7				53	25	9,5	11,8	-2,3
Sopje	28		35	-7	80,0				13	2	12,1	15,1	-3,0
Suhopolje	59		111	-52	53,2	1		16,9	35	12	8,8	16,6	-7,8
Špišić Bukovica	30	1	62	-32	48,4				17	6	7,1	14,7	-7,6
Voćin	34		26	8	130,8				17	4	14,3	10,9	3,4
Zdenci	6		27	-21	22,2				8	2	3,2	14,2	-11,0

Izvor: Zavod za javno zdravstvo "Sveti Rok" Virovitičko - podravske županije, dostupno na: <http://www.zzjzvpz.hr/index.php?sadrzaj=novosti&novtxt=332>, (11.5.2017.)

U 2016.godini u VPŽ rođeno je 686 djece, a umrlo je 1.109 osoba. Negativni prirodni prirast u 2016.godini iznosi -423 (slika 3). U 2016. sklopljeno je u Virovitičko-podravskoj županiji 434 brakova. Stopa sklopljenih brakova (sklopljeni brakovi na 1.000 stanovnika) u 2016. iznosila je 5,1. U cijeloj Hrvatskoj je u 2016. sklopljeno 20.467 brakova. Stopa sklopljenih brakova (sklopljeni brakovi na 1.000 stanovnika) u 2016. iznosila je 4,8. U 2016. godini je u Virovitičko-podravskoj županiji bilo 123 pravomoćno razvedenih brakova. Stopa razvedenih brakova (broj razvedenih brakova na 1.000 stanovnika) iznosila je 1,4. Broj razvedenih brakova na 1.000 sklopljenih u Virovitičko-podravskoj županiji u 2016. iznosio je 283,4. U 2016. godini u Hrvatskoj bilo je 7.036 pravomoćno razvedenih brakova. Stopa razvedenih brakova iznosila je 1,6. Broj razvedenih brakova na 1.000 sklopljenih u Hrvatskoj 2016. iznosio je 343,8.⁶⁰

Prema podacima DZS u VPŽ u 2017. godini rođeno je 649 djece, a umrlo je 1.164 osobe. Negativni prirodni prirast iznosi -518. U županiji je sklopljeno 386 brakova, a razvedeno

⁶⁰ Ibidem.

130. U usporedbi s 2016.godinom manje je rođeno 41 dijete, a umrlo je više ljudi (-55), 2017.godine vjenčano je manje parova nego u 2016.godini (-48), ali je više brakova razvedeno (7) nego promatrane godine. Podaci jasno pokazuju da VPŽ prati negativne demografske trendove RH. Udio stanovništva 65+ prema popisu iz 2011.godine iznosi 16,1%-18%, što je u okviru HR prosjeka (17,7%) i prosjeka ostalih slavonskih županija. Općina Voćin ima najveći udio mladih mlađih od 15 godina (26,3%) u RH s indeksom starenja ispod 50. Županija je od 1998.godine do 2011. izgubila 10% svog stanovništva, a ruralna područja kao što je VPŽ s oslabljenim reproduktivnim potencijalom su i emigracijska područja, te utječu na opadajući fertilitet, a zajedničkim djelovanjem s emigracijom ubrzali depopulaciju u županiji.

4.2.Gospodarstvo VPŽ

Virovitičko - podravska županija je raznovrsno i zemljopisno područje koje se prostire sjeveroistočnim obroncima Bilogore, Papuka i Krndije, te nizinskim predjelima uz rijeku Dravu, na površini od 2.024 km². Na području Virovitičko-podravke županije su 3 grada: Virovitica, Slatina i Orahovica i 13 općina, među kojima su najveća Pitomača i Suhopolje. Političko, gospodarsko, administrativno i kulturno središte Županije je grad Virovitica, star 784 godina sa dugom i bogatom prošlošću. Osnove modernog gospodarskog razvoja Virovitičko-podravke županije čine poljoprivreda i prerađivačka industrija, među kojim je tradicionalno najvažnija drvno-prerađivačka industrija. Prirodne ljepote Županije, predispozicija su razvoja turizma: seoskog, lovnog i ribolovnog.⁶¹ Virovitičko-podravka županija jedna je od manjih županija u RH i zauzima 3,58% površine RH.

Prema podacima HGK – ŽK Virovitica, stopa nezaposlenosti u Virovitičko-podravskoj županiji u 2017.godini iznosila je 23,82%, a samo veću stopu imala je Sisačko-moslavačka županija 24,36%. Grad Zagreb, Varaždinska i Istarska županija imali su najmanju stopu nezaposlenosti koja je bila ispod 6%. U ukupnom broju nezaposlenih u RH udio VPŽ iznosi 3,32%, a udio broja zaposlenih samo 3,6% u 2017.godini. Prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom u VPŽ za 2017.godinu iznosila je 6.386 kn, što je 79,27 posto plaće na razini RH koja je iznosila 8.055 kn. Indeks ukupnih prihoda poduzetnika VPŽ u odnosu na 2016.godinu iznosio je 110,43, što sugerira porastu prihoda, a koji se najvećim dijelom

⁶¹ Hrvatska gospodarska komora-Županijska komora Virovitica (2018): Karakteristike gospodarstva VPŽ u 2017.godini. Virovitica, HGK – Županijske komore Virovitica, str. 20-21.

odnosi na prerađivačku industriju koja iznosi 40,19%, zatim prihod od poljoprivrede 18,89%, trgovine 19,94% i ostalih djelatnosti 20,98%.⁶²

HGK prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku ili Fine objavila je indeks gospodarske snage županija, a to je kompozitni pokazatelj koji se računa kao zbroj ponderiranih osnovnih gospodarskih pokazatelja u trogodišnjim prosjecima i demografskih projekcija, pri čemu se svaki od tih pokazatelja izražava indeksom u odnosu na prosjek RH. Sumiranjem tih pokazatelja dobiva se ukupan indeks koji pokazuje stupanj gospodarske snage i gospodarskog potencijala županija, odnosno njihovo odstupanje od prosjeka Republike Hrvatske (indeks gospodarske snage iznad 100 pokazuje da je pojedina županija iznad prosjeka, dok vrijednost niža od 100 znači da je pojedina županija ispod prosjeka Republike Hrvatske). Time se ujedno definira i međusobno pozicioniranje županija, što bi trebalo pridonijeti aktivnijoj regionalnoj ekonomskoj politici. Konačno, ovim se sustavom ocjenjivanja i razvrstavanja dobiva analitička podloga za praćenje promjena u stupnju gospodarske razvijenosti županija.⁶³

Pri izračunu HGK-ova indeksa gospodarske snage županija korišteno je idućih sedam pokazatelja:

- BDP po stanovniku (percapita) - vrijednost konačnih dobara i usluga proizvedenih u pojedinoj državi u pojedinoj godini i podijeljenih prosječnim stanovništvom te godine (pokazatelj životnog standarda zemlje),
- ukupni prihod poduzetnika po zaposlenom,
- prosječne neto plaće,
- neto dobit poduzetnika po zaposlenom,
- prihod na inozemnom tržištu poduzetnika po zaposlenom,
- stopa nezaposlenosti i
- projekcije rasta stanovništva.

Prvi indeks gospodarske snage (za 2016.godinu) je pokazao da su se samo Grad Zagreb, Istarska i Primorsko-goranska županija nalazile iznad prosjeka RH, dok je preostalih osamnaest županija bilo ispod prosjeka, što je ponajprije posljedica snažnog utjecaja Grada Zagreba na prosjek RH. Najniže su pozicionirane Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska i Požeško-slavonska županija koje su se nalazile na približno 70% prosjeka RH.

⁶² Ibid., str. 20-48.

⁶³ Hrvatska gospodarska komora (2019): HGK indeks gospodarske snage županija. Zagreb: HGK, str. 4.

U drugoj godini izračuna Indeksa stanje je ostalo gotovo neizmijenjeno. I dalje su iznad prosjeka bili samo Grad Zagreb i navedene dvije županije, dok su županije ispod prosjeka tek u manjoj mjeri zamijenile mjesta u poretku, a na začelju je Virovitičko-podravska županija sa stopom nezaposlenosti u 2017. Godini od 32,7%. Izračunati indeksi za 2018. godinu pokazali su da je Virovitičko-podravska županija najlošije gospodarski pozicionirana županija s HGK indeksom gospodarske razvijenosti 66,5. Za 2018. godinu indeks BDP-a Virovitičko podravske županije iznosio je 56,6 što je stavlja na samo začelje konkurentnosti u odnosu na ostale županije RH. Indeks koji se odnosi na prosječnu neto plaću koji je 83, za razliku od najkonkurentnijeg Grada Zagreba i Istarske županije s indeksima 117,4 i 99,1 stavlja VPŽ na uvjerljivo zadnje mjesto. Prema svim navedenim pokazateljima HGK je Virovitičko-podravsku županiju stavio na samo začelje gospodarske snage u odnosu na ostale hrvatske županije. Po svim pokazateljima najrazvijeniji je Grad Zagreb s indeksom od 147,8, a prate ga Istarska županija s indeksom 129,3, Primorsko-goranska županija s indeksom 106,1, Varaždinska županija s indeksom 102,9. Ove četiri županije su iznad prosjeka RH po svim pokazateljima, a pored Virovitičko-podravske županije koja je na začelju, nešto malo bolji indeks ima Požeško-slavonska županija (67,5), Bjelovarsko-bilogorska županija (68,5) i Brodsko-posavska županija s indeksom 73. Od slavonskih županija najveći indeks imaju Vukovarsko-srijemska (85,4) i Osječko-baranjska s indeksom 80,3.⁶⁴

Od 1. siječnja 2018. godine na snazi je Odluka Vlade RH o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (Narodne novine 132717) kojom su, novim modelom izračuna indeksa razvijenosti općine i gradovi razvrstavane u 8 skupina – 4 iznadprosječne i 4 ispodprosječne skupine, a županije u 4 skupine – 2 iznadprosječne i 2 ispodprosječne skupine. Indeks razvijenosti je pokazatelj koji se računa radi mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Važan je jer utječe na određivanje maksimalnog intenziteta poticanja razvoja putem državnih mjera i programa pomoći. U I skupinu jedinica područne (regionalne) samouprave koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u drugoj polovini ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave nalaze se Bjelovarsko-bilogorska županija, Brodsko-posavska županija, Ličko-senjska županija, Sisačko-moslavačka županija, Virovitičko-podravska županija i Vukovarsko-srijemska županija.

⁶⁴ Ibid., str. 7-9.

Bruto domaći proizvod (BDP) kao vrijednost svih proizvedenih dobara i usluga objektivan je pokazatelj gospodarske snage. Ipak, s obzirom na to da svaka regija ima drugačiju startnu poziciju u kreiranju BDP-a, zbog realnijeg je prikaza taj BDP potrebno staviti u omjer s brojem stanovnika, a pri usporedbi s NUTS 3 (NUTS francuski: Nomenclature des unités territoriales) regijama EU korigirati i za cijene (te takvog iskazati u PPS-u – koji predstavlja standard kupovne moći, tj. umjetnu valutnu jedinicu za koju se može kupiti ista količina iste robe u različitim zemljama). Sama Hrvatska je NUTS 1 regija, koja je pak podijeljena na dvije NUTS 2 regije (Kontinentalna i Jadranska Hrvatska) te 21 NUTS 3 regiju (što odgovara hrvatskoj administrativnoj podjeli na županije). Prema BDP-u po stanovniku po PPS-u hrvatske NUTS 2 regije relativno su slabo razvijene u odnosu na 274 ostale NUTS 2 regije EU. Naime, one su bile rangirane među 15% najlošije rangiranih NUTS 2 regija EU. Konkretno, u 2016. godini Kontinentalna Hrvatska nalazila se na 61% prosječne razvijenosti EU, a Jadranska Hrvatska je bila nešto nerazvijenija i nalazila se na 57% prosječne razvijenosti EU. Kontinentalna Hrvatska je nešto razvijenija od Jadranske jer Kontinentalnoj Hrvatskoj u znatnoj mjeri prosjek razvijenosti povećava Grad Zagreb koji je ujedno hrvatska najrazvijenija NUTS 3 regija. Ovakvi pokazatelji jasno uočavaju velike razlike u razvijenosti među hrvatskim regijama. U promatranom su razdoblju razlike među hrvatskim županijama produbljene, odnosno u 2015. godini su najrazvijenija i najmanje razvijena županija ostale gotovo iste (Brodsko-posavska i Virovitičko-podravska dijele posljednje mjesto) kao 2008. godine, ali je njihova razlika povećana. Tako je u 2015. godini Grad Zagreb bio 3,3 puta razvijeniji u odnosu na Virovitičko-podravsku županiju, a u 2008. godini 2,9 puta.⁶⁵

Prema ovoj usporedbi (NUTS 3 – 1342 regije EU) Virovitičko-podravska županija nalazi se na 1317 mjestu s indeksom 32. Iza nje nalaze se samo neke Bugarske slabije razvijene regije. Najbolji indeks (107) od svih Hrvatskih regija ima Grad Zagreb i nalazi se na 362 mjestu. Prema medijanu dobnih skupina (srednja vrijednost RH u 2017. godini = 43,4 godine), Virovitičko-podravska županija nalazi se na 779 mjestu kao i zadarska županija s prosjekom starosti stanovništva od 43,6 godina, što je porast za 1,2 u odnosu na 2014. godinu, dok je „najmlađa“ Hrvatska županija Međimurska s prosjekom starosti 41,5 godina. Najstarija je Ličko-srijemska s prosjekom starosti 47,6 godina. Prema NUTS 3 među najmlađe zemlje EU prema godinama stanovništva spadaju UK s prosjekom 31

⁶⁵ Hrvatska gospodarska komora (2019): Razvijenost statističkih regija NUTS 3 razine u Europskoj uniji. Zagreb, HGK, str. 6-9.

godina starosti i dvije Francuske regije sa starosti stanovništva ispod 26 godina. Najstarije stanovništvo 2016. i 2017.godine imale su Njemačka Italija i Portugal. Inozemna izravna ulaganja (FDI) u razdoblju od 1993.-2017.godine u Virovitičko-podravsku županiju iznose svega 16,4 mil EUR što je najmanje ulaganje od svih Hrvatskih županija.

Participacije Virovitičko-podravske županije u općim i temeljnim pokazateljima RH, kreće se na razini cca 3%, a jedino znatno učešće Virovitičko-podravske županije u odnosu na RH, su korištene poljoprivredne površine s 5,32%, dok ukupno poljoprivredna površina obuhvaća 4,04%. Važno je naglasiti da je VPŽ izvozno orijentirana županija. Indeks pokrivenosti izvoza uvozom u VPŽ u 2017.god. iznosio je 181,86 što je izuzetan pokazatelj, osobito uspoređujući ga s pokrivenošću uvoza izvozom na razini RH, koja iznosi 64,03. Udio VPŽ u izvozu RH povećan je s 1,19% u 2016.godini na 1,23% u 2017.godini, a udio uvoza VPŽ u ukupnom uvozu RH od 0,42% u 2016.godini povećan je na 0,43% u 2017.godini. Ovi podaci upućuju da je VPŽ pozicionirana u ovome dijelu poslovanja na 16 mjestu u RH.

4.3. Demografski trendovi u budućnosti VPŽ

Kao što je situacija u gotovo svim hrvatskim županijama, Virovitičko-podravska županija također iskazuje nepovoljnu demografsku tendenciju vidljivu u povećanju broja starijeg stanovništva, povećanju iseljavanja i smanjenju nataliteta. Prema popisu stanovništva, u 2011. godini u Virovitičko-podravskoj županiji živjelo je 84.586 stanovnika. U posljednjih 50 godina, broj stanovnika u županiji smanjen je za 1/3, s povećanjem broja stanovnika u gradovima za 11% i smanjenjem u općinama za više od polovice. Nekoliko je općina izgubilo dvije trećine stanovništva u promatranom razdoblju. Depopulacija u županiji je rezultat niskog vitalnog indeksa (broj živorođenih na 100 umrlih), koji je u županiji iznosio 69,1 u 2010. godini u odnosu na 83,2 za Hrvatsku. U 2010. godini bila je prilično visoka neto emigracija (439 osoba), što znači da u razdoblju od 10 godina Županija može izgubiti oko 5% od ukupnog stanovništva samo zbog migracija. Dobna struktura je također nepovoljna, što se ogleda u dobnom indeksu (omjer od 60+ do 0-19) populacije koja je u 2009. godini iznosila 75,3%.⁶⁶

⁶⁶ Razvojna agencija „Vidra“ - Projekt sufinancira Europska unija u sklopu IPA prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska (2012). „Gdje Rijeke Spajaju”, U okviru Soviseć projekta ID broj: HUHR/1001/2.1.4/0003 IPA program Mađarska-Hrvatska, dostupno na: https://ravidra.hr/wp-content/uploads/2014/06/Annex1C_Strategy_CRO1.pdf (15.04.2018)

U današnje se vrijeme ljudski faktor u analizama nacionalnog gospodarstva tretira kao prvorazredni gospodarski resurs. Odljev radne snage ima negativne posljedice na ponudu radne snage kao i na gospodarstvo VPŽ jer uglavnom iseljavaju najproduktivniji, mladi ljudi. Danas je, prema nepotvrđenim procjenama, jasno da oni koji iseljavaju su većinom mladi, kvalificirani i najčešće visokoobrazovani, i njihovo iseljavanje predstavlja nenadoknativ gubitak za županiju.⁶⁷

Tablica 4.: Projekcija broja stanovništva po županijama do 2051.

Grad/Županija	Broj stanovnika 2011. i projicirani do 2051. godine				
	2011.	2021.	2031.	2041.	2051.
Zagrebačka	317.606	324.867	327.532	325.986	321.871
Krapinsko-zagorska	132.892	128.879	123.207	115.566	106.798
Sisačko-moslavačka	172.439	150.230	126.037	99.367	71.784
Karlovačka	128.899	116.311	102.913	88.661	73.893
Varaždinska	175.951	172.553	166.621	158.221	148.008
Koprivničko-križevačka	115.584	111.481	106.128	99.124	91.206
Bjelovarsko-bilogorska	119.764	109.920	99.028	86.295	72.738
Primorsko-goranska	296.195	287.181	272.590	255.036	238.860
Ličko-senjska	50.927	43.577	36.630	29.710	22.715
Virovitičko-podravska	84.836	78.281	70.764	61.451	51.217
Požeško-slavonska	78.034	69.809	61.067	50.754	39.601
Brodsko-posavska	158.575	148.032	136.727	122.576	106.496
Zadarska	170.017	173.513	176.267	178.038	179.715
Osječko-baranjska	305.032	293.087	276.336	254.088	229.136
Šibensko-kninska	109.375	97.548	85.973	73.520	61.194
Vukovarsko-srijemska	179.521	165.647	150.177	131.398	110.394
Splitsko-dalmatinska	454.798	446.244	434.294	415.360	392.471
Istarska	208.055	205.481	199.256	190.885	182.207
Dubrovačko-neretvanska	122.568	120.614	118.241	114.560	110.238
Međimurska	113.804	111.459	107.488	101.44	94.256
Grad Zagreb	790.017	796.835	787.113	771.259	752.066
Hrvatska	4.284.889	4.151.550	3.964.385	3.723.497	3.456.866
Indeks 2051/2011. = 100,0					

Izvor: Akrap, A. (2015): Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051., Panel diskusija, Zagreb, str. 862; dostupno na <https://hrcak.srce.hr/148000>; (11.05.2017).

Odlazak mladih ljudi iz ruralnih dijelova županije dovodi do devastacije sela, pa i nestanka pojedinih manjih seoskih sredina. Udio zaposlenih stanovnika 2011. godine u ukupnom

⁶⁷Akrap, A.; Ivanda, K., (2018): Demografski podaci po županijama // Županije - razvojna raznolikost i gospodarski potencijali / Savić, Zvonimir (ur.). Zagreb: Hrvatska Gospodarska Komora, str. 30-32; <http://web.efzg.hr/RePEc/chapters/chapter18-01.pdf> (10.09.2018.)

broju stanovnika VPŽ je manji od 35%, a 2017. godine udio nezaposlenih prelazi trećinu stanovnika županije što dovodi do ugroženosti ekonomske opstojnosti same županije.

Projekcije stanovništva demografa za budućnost VPŽ nisu sjajne, predviđa se da županija 2030.godine neće imati niti 70.000 stanovnika, što je s obzirom na 2013. godinu 15.000 stanovnika manje. Doći će i do značajne promjene dobne strukture. Od tri velike dobne grupe, porast će jedino stanovništvo u starijoj dobi što će uvjetovati jednu sasvim drugačiju socijalnu i ekonomsku strategiju društveno gospodarskog razvoja.⁶⁸ Projekcije do 2051.godine još su drastičnije (tablica 4) i jasno se može uočiti da u slijedećih 35 godina stanovništvo Virovitičko-podravske županije će se drastično smanjiti, a prema predviđanju do 2051.godine županija će imati samo 51.217 stanovnika, što uz Ličko-senjsku i Požeško-slavonsku je svrstava u županije s najmanjim brojem stanovnika. U odnosu na 2011. godinu to je smanjenje za 33.619 stanovnika (60,37%). Brojke bi mogle biti još alarmantnije ako se ne zaustavi iseljavanje mladih obitelji iz cijele županije, a posebno iz njenih ruralnih područja.

4.4.Utjecaj migracija 1991-1995. na gospodarstvo VPŽ

Hrvatska je istovremeno imigracijska i emigracijska zemlja. U 1990-ima imala je jake useljeničke tijekove ponajprije iz Bosne i Hercegovine, te manje iz Srbije, Crne Gore i Kosova, i to uglavnom stanovništva hrvatske etničke pripadnosti. Istovremeno, emigracija iz Hrvatske bila je znatno jača, velikim dijelom uvjetovana ratnim zbivanjima. Sve župane koje su imale velika ratna razaranja imaju od početka Domovinskog rata do danas iznadprosječnu nezaposlenost, iseljavanje te prirodnu i ukupnu depopulaciju. Iako VPŽ nije pretrpjela u Domovinskom ratu velika razaranja kao pojedine slavonske županije, ipak ima iznadprosječnu nezaposlenost i iseljavanje za razliku od drugih županija koje nisu bile direktno ratom zahvaćene.

Procjenjuje se da je samo u Domovinskom ratu u pet istočno hrvatskih županija poginulo ili se još uvijek smatra nestalima više od 10 tisuća ljudi, a da je u prisilnim migracijskim strujama sudjelovalo najmanje 180 tisuća stanovnika. To upućuje na zaključak da se demografski ratni gubitci, iako još uvijek zbog necjelovitosti i/ili nevjerodostojnosti podataka nije moguće utvrditi njihovu završnu brojčanu (agregatnu i strukturnu) bilancu,

⁶⁸Grizelj, M., Akrap, A. (2011): Projekcije stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH, str. 50-54.

moгу držati iznimno važnim dugoročnim negativnim čimbenikom demografskog razvoja Istočne Hrvatske, kako u strukturnom tako i u dinamičkom vidu.⁶⁹

Janjevci su regionalna Hrvatska manjina na Kosovu i najstarija Hrvatska dijaspora. Ime su dobili po gradu Janjevu u blizini Prištine, gdje danas većina njih na Kosovu i živi. Potječu od trgovaca i rudara iz Dubrovnika i obližnje Bosne i Hercegovine, koji su se tijekom 14. stoljeća naselili na Kosovu. Katoličku vjeru i hrvatski identitet su uspjeli zadržati kroz stoljeća. Zvono Crkve svetog Nikole iz 1368. drugo je najstarije zvono u Hrvata. Stoljećima su ih Turci htjeli islamizirati, a poslije odlazaka Turaka, bili su na udaru srpskog, ali i albanskog nacionalizma. Od 1991. nadalje, ponajprije zbog pojačanog pritiska velikosrpskog režima, provodeći etničko čišćenje, a zatim od 1998. zbog nemira na Kosovu, većina Janjevaca se iselila, ponajviše u Hrvatsku. U Hrvatskoj su im većinom za novu naseljenost dodijeljena od Srba napuštena i prazna naselja u Dalmaciji i Slavoniji. Dio bogatijih Janjevaca s većim životnim ambicijama potom se preselio i do samog Zagreba, a najveća njihova skupina u sjevernoj Hrvatskoj je grupno pokupovala kuće na sjeverozapadnom rubu zagrebačke Dubrave, najviše oko Konjščinske i Tesličke ulice.

Većina Janjevaca iz njihova drugog najvećeg naselja Letnica na Kosovu uglavnom su doselili u dijelom napuštena sela općine Voćin u Virovitičko-podravskoj županiji, odakle su većinom izbjegli Srbi. Svojim dolaskom Janjevački Hrvati pozitivno su popravili demografsku strukturu stanovništva, a općina Voćin od svih općina u HR ima najveći prirast stanovništva, a i najviše djece do 15 godina. Srbi koji su do 1991. godine živjeli na tome području tradicionalno su se bavili poljoprivredom i šumarstvom i imali u svome posjedu velike količine plodne zemlje koju su obrađivali. Odlaskom srpskog stanovništva s tih prostora i doseljnjem Janjevaca plodna obradiva zemlja ostala je pusta i neobrađena jer stanovništvo koje se je doselilo nije imalo tradiciju i znanje potrebno za obradu zemlje. I danas taj dio županije ima najviše obradive zapuštene zemlje, a Janjevci su se nastavili baviti svojim tradicijskim zanimanjima koje se donijeli sa sobom s Kosova. Uz brigu države (socijalnu pomoć) to stanovništvo bavi se trgovinom (dozvoljenom i nedozvoljenom) i stočarstvom, prvenstveno uzgojem ovaca. Iako ti stari katolički Janjevci u osnovi bar dijelom možda i potječu od iseljenih srednjovjekovnih Dubrovčana, oni su kroz protekla stoljeća u albanskom okružju već posve balkanizirani i sada su kulturno posve drugačiji od ostalih stanovnika Hrvatske. Osim jedine sličnosti po katoličkoj vjeri,

⁶⁹Živić, D. (2017): Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske, str. 25., dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/283893> (12.04.2018).

Janjevci se danas već drastično razlikuju od svih Hrvata po svom torlačkom jeziku, istočno-balkanskoj kulturi i općem mentalitetu. Zbog svega toga, njihove iseljeničke grupe danas u Hrvatskoj, kao i ona u Virovitičko-podravskoj županiji, tvore zatvorene i izolirane plemenske zajednice, koje će se zbog njihove balkanske baštine i govora teško i dugo asimilirati među ine Hrvate. Zbog svega navedenoga općina Voćin koja je prije Domovinskog rata bila napredna i znatno doprinosila gospodarstvu Virovitičko-podravске županije, danas je općina koja egzistira na rubu egzistencije i oslanja se ponajviše na socijalnu pomoć.

Usljed ratnih zbivanja na području bivše SFRJ, Hrvati izbjegli iz Srbije 1991. godine, većina njih iz Slankamena, mijenjali su svoje kuće sa Srbima iz općina Lukač, Gradina, Suhopolje i grada Virovitice, te su se preselili u navedene općine Virovitičko-podravске županije. Zbog izrazito plodne zemlje Slankamena koji se nalazi u vojvođanskom dijelu Srijema, na obali Dunava kod ušća Tise uz tu moćnu rijeku, na obroncima Fruške gore na mjestu s kojeg se istovremeno mogu promatrati Srijem, Banat i Bačka, stanovništvo je naviklo se baviti isključivo voćarstvom i uzgojem povrća od čega su jako dobro mogli živjeti. U dijelu VPŽ u koji su se preselili do njihovog doseljenja stanovništvo se je tradicionalno bavilo ponajviše uzgojem žitarica, prije svega pšenice, te kukuruza i šećerne repe. Doseljenici iz Slankamena u VPŽ nisu se željeli nastaviti baviti uzgojem navedenih poljoprivrednih kultura, već su u najvećem dijelu posadili voćnjake (nasadi jabuka) i pokrenuli masovnu proizvodnju povrća, a pokrenuli su i proizvodnju lubenica i dinja koja je prije njihovog dolaska bila zanemariva na ovome području. Zbog svega navedenog, tijekom godina u ovom dijelu VPŽ prihvaćene su nove poljoprivredne kulture što je znatno popravilo gospodarske trendove ne samo spomenutih općina, već i cijele županije, a stanovništvo se je uspješno asimiliralo s domicilnim stanovništvom.

5. ZAKLJUČAK

U posljednjem među popisnom desetljeću tj. između 2001. i 2011. godine, u Hrvatskoj su se dogodile demografske promjene koje su izraz dugotrajnih tendencija u ukupnim i strukturnim sastavnicama hrvatskog stanovništva. Činjenica je da su one jasno došle do izražaja posljednjih deset godina i da su analizirane u radovima mnogih demografa. Svi oni se slažu da je nužna suradnja ekonomista i demografa jer svrha demografije za ekonomiju je da ekonomistima pruži uvid u zakonitosti razvoja stanovništva, kretanje stanovništva i njegove sastavnice, promjene njegovih struktura s osobitim naglaskom na demografske aspekte ponude radne snage i zaposlenosti, te metode demografske analize.

Dobno-spolni sastav stanovništva umnogome odražava proces tipičnoga europskog procesa – demografskoga starenja. Osobito zabrinjava starenje stanovništva u radno aktivnoj i fertilnoj dobi. Dugotrajna depopulacija donijela je mnoge negativne posljedice, poput smanjenja jezgre stanovništva koja stvara nove naraštaje, smanjenja radno aktivnog stanovništva, povećane potrebe za skrbi ostarjeloga stanovništva, odnosno povećanog ekonomskog i socijalnog opterećenja državnoga proračuna u području mirovinskoga, socijalnog i zdravstvenog zbrinjavanja starijih osoba i sl. U takvim uvjetima, kada više od polovice stanovništva bude starije od 50 godina, bit će veliki izazov osigurati financiranje troškova javnih zdravstvenih politika bez značajnijih strukturnih reformi, ili s druge strane bez značajnog poboljšanja zdravlja starije populacije. Isto vrijedi i za financiranje ostalih javnih politika, posebice mirovinske i socijalne politike. Hrvatskoj je dodatni problem što je uz demografsko starenje na djelu i depopulacija, odnosno pad broja stanovnika. Hrvatska ima dugotrajnu tradiciju iseljavanja, a danas je pored spomenutih negativnih demografskih trendova u Hrvatskoj najveći problem iseljavanje većinom mladih, kvalificiranih i najčešće visokoobrazovanih, jer njihovo iseljavanje predstavlja nenadoknativ gubitak za Hrvatsku.

Glavne su gospodarske grane Virovitičko-podravske županije poljoprivreda, finalna drveno-prerađivačka industrija, prehrambena industrija i industrija nemetala, osobito proizvodnja keramičkih pločica. Gospodarstvo Virovitičko-podravske županije izvozno je orijentirano. Prema indeksu razvijenosti Virovitičko-podravska županija na posljednjem je mjestu u RH i prema Odluci Vlade RH o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti svrstava se u I kategoriju koja se prema vrijednosti indeksa nalaze u drugoj polovini ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne)

samouprave. Indeks gospodarske snage županije koju je objavio HGK za Virovitičko-podravsku županiju za 2018. godinu iznosi 66,5 i time Županiju svrstava na samo začelje, a s indeksom BDP od 56,6 i na samo začelje konkurentnosti županije u RH. Prema usporedbi NUNS 3 (Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku) – 1342 regije EU Virovitičko-podravka županija nalazi se na 1317 mjestu s indeksom 32. Iza nje nalaze se samo neke Bugarske slabije razvijene regije. Najbolji indeks (107) od svih Hrvatskih regija ima Grad Zagreb i nalazi se na 362 mjestu. Prema medijanu dobnih skupina (srednja vrijednost RH u 2017. godini=43,4 godine), Virovitičko-podravka županija nalazi se na 779 mjestu kao i Zadarska županija s prosjekom starosti stanovništva od 43,6 godina. Participacije Virovitičko-podravke županije u općim i temeljnim pokazateljima RH, kreće se na razini cca 3%. Stopa nezaposlenosti u Virovitičko-podravskoj županiji u 2017. godini iznosila je 23,82%, a samo veću stopu imala je Sisačko-moslavačka županija 24,36%. Grad Zagreb, Varaždinska i Istarska županija imali su najmanju stopu nezaposlenosti koja je bila ispod 6%.

Virovitičko-podravka županija po svemu prati negativne demografske trendove Hrvatske, a odljev radne snage ima negativne posljedice na ponudu radne snage kao i na gospodarstvo VPŽ jer uglavnom iseljavaju najproduktivniji, mladi ljudi. Negativne demografske trendove koji se, prema projekcijama demografa, nastavljaju i u budućnosti sve društvene strukture morale bi shvatiti vrlo ozbiljno jer bi oni trebali biti temelj svih strategija – od gradnje škola i bolnica preko organiziranja zdravstvenog i mirovinskog sustava do planiranja gospodarskog razvoja i ulaganja.

6. LITERATURA

Knjige:

1. Akrap, A. (2003): *Migracija Hrvata u posljednjem desetljeću 20. Stoljeća*. Frankfurt am Main: Hrvatska dijaspora u Crkvi i domovini, Hrvatski dušobrižnički ured
2. Akrap, A. (1998): *Saldo migracija Republike Hrvatske i županija 1971.-1981. i 1981.-1991. za ukupno stanovništvo i stanovništvo u zemlji, Migracije u Hrvatskoj – regionalni pristup*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti
3. Babić, M. (2004): *Makroekonomija*. Zagreb: Mate d.o.o
4. Coale, A., Cotts Watkins, S. (eds.), (1986): *The Fertility Decline in Europe*. Princeton: Princeton University press
5. Čipin, I., i sur., (2014): *Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet
6. Gelo, J. (2005): *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske: (bilanca 20. stoljeća)*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
7. Hrvatska gospodarska komora (2019): *Županije – razvojna raznolikost i gospodarski potencijal*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora
8. Hrvatska gospodarska komora – Županijska komora Virovitica (2018): *Karakteristike gospodarstva Virovitičko-podravske županije u 2017. godini*. Virovitica: HGK – Županijska komora Virovitica
9. Nejašmić, I. (2006): *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb: Školska knjiga
10. Nejašmić, I. (2008): *Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize*. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo
11. Peračković, K. (2010): *“(Za)što raditi u postindustrijskom društvu? Promjene u društvenoj podjeli rada na početku 21. stoljeća”*. Zagreb: Alineja i Institut Ivo Pilar
12. Turk, I. (2012): *Dnevna cirkulacija (migracija) stanovništva u srednjim gradovima Hrvatske*. Zbornik sažetaka znanstvenog skupa Demografija u Hrvatskoj. Zagreb: Ekonomski fakultet
13. Vekarić, N., Vranješ-Šoljan, B. (2009): *Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj*. Zagreb&Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti, Sveučilište u Dubrovniku
14. Wertheimer-Baletić, A. (1999): *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Izdavač Mate d.o.o

Radovi objavljeni na Internetu:

1. Akrap, A. (2014): *Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051.*, Panel diskusija, Zagreb: Ekonomski fakultet, <https://hrcak.srce.hr/148000>; (11.05.2017)
2. Akrap, A.; Ivanda, K., (2018): *Demografski podaci po županijama // Županije - razvojna raznolikost i gospodarski potencijali / Savić, Zvonimir (ur.)*. Zagreb: Hrvatska Gospodarska Komora, str. 30-32; <http://web.efzg.hr/RePEc/chapters/chapter18-01.pdf> (10.09.2018.)
3. Akrap, A.; Strmota, M.; Ivanda, K. (2018): *Ekonomska aktivnost stanovništva u Hrvatskoj u dobi od 55 do 64 godine i potencijalne rezerve radne snage // Zbornik radova znanstvenog skupa: "Modeli razvoja hrvatskog gospodarstva" / Družić, G. ; Družić, I. (ur.)*. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb, str. 3-22; <https://ideas.repec.org/h/zag/chaptr/18-01.html> (10.09.2018)
4. Grizelj, M., Akrap, A. (2011): *Projekcije stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061.* Državni zavod za statistiku RH., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Projections/projekcije_stanovnistva_2010-2061.pdf (15.01.2018)
5. Hrvatska gospodarska komora (2019): *Razvijenost statističkih regija NUTS 3 razine u Europskoj uniji*. Zagreb, HGK <https://hgk.hr/hrvatska-gospodarska-komora/razvijenost-statistickih-regija-nuts-3-razine-u-eu> (10.02.2019)
6. Monnier, A., Guibert-Lantoine, C. (1996): *The demographic situation of Europe and the developed countries overseas: An annual report, Population: An English Selection*, Vol. 8, 235-250., https://www.commerce.uct.ac.za/Organisations/Demography/SA_Journal_of_Demography/SAJD/Volume%208/SAJDem_2000_8_1_Ziehl.pdf (10.11.2017)
7. Puljiz, V., Zrinščak, S. (2002): *Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu*. <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/170/174> (25.11.2017)
8. Razvojna agencija „Vidra“ - *Projekt sufinancira Europska unija u sklopu IPA prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska* (2012). „Gdje Rijeke Spajaju”, https://ravidra.hr/wp-content/uploads/2014/06/Annex1C_Strategy_CRO1.pdf (15.04.2018)
9. Wertheimer-Baletić, A. Specifičnosti demografskog razvitka u Hrvatskoj i njegove socio-ekonomske implikacije. // *Revija za socijalnu politiku*. 3 (1996), 3/4 ; str. 251-258. <https://hrcak.srce.hr/rsp> (15.09.2017)

10. Wertheimer-Baletić, A., (2004): Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, Društvena istraživanja 13 (4-5), 631-651 <https://hrcak.srce.hr/16231>, (10.11.2017)
11. Wertheimer-Baletić, A. (2012): Demografski okviri radne snage u Hrvatskoj u prvoj polovici 21.stoljeća, str. 33-35., <http://web.efzg.hr/RePEc/Chapters/chapter12-01.pdf>, (05.08.2018)
12. Živić, D., (2003). *Suvremene tendencije u razvoju stanovništva Hrvatske*, <http://hrcak.srce.hr/file/62977> (11.12.2017)
13. Živić, D., Pokos, N., Turk, I. (2005): *Glavni demografski procesi u Hrvatskoj*. Hrvatski geografski glasnik 67/1, 27 – 44, <https://hrcak.srce.hr/698> (13.03.2018)
14. Živić, D. (2017): *Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske*, <https://hrcak.srce.hr/file/283893> (12.04.2018).
15. Živić, D. (2017): *Jesmo li svjesni dubine demografske krize u Hrvatskoj*. <http://www.matica.hr/vijenac/626/demografski-slom-hrvatske-27603/> (13.03.2018)

Internet izvori:

Državni zavod za statistiku, dostupno na https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf (15.04.2018)

DZS https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-01_01_2018.htm (15.04.2018)

Hrvatska i EU <http://croatia.eu/article.php?id=14&lang=1>; (15.01.2018)

Zavod za javno zdravstvo "Sveti Rok" Virovitičko - podravske županije <http://www.zzjzvpz.hr/index.php?sadrzaj=novosti&novtxt=332> (15.03.2018)

Zavod za javno zdravstvo Virovitičko - podravske županije, <http://www.zzjzvpz.hr/index.php?sadrzaj=novosti&novtxt=332> (13.03.2018)

POPIS ILUSTRACIJA

Tablice:

1. Tablica 1.: Značajke (jedinice) i procesi sustava proučavanja radne snage
2. Tablica 2.: Prirodno kretanje stanovništva RH od 2008. do 2017. Godine
3. Tablica 3.: Broj stanovnika Hrvatske prema velikim dobnim grupama, 2010. – 2051. godine (projekcija – varijanta srednjeg fertiliteta i srednje migracije)
4. Tablica 4.: Projekcija broja stanovništva po županijama do 2051.

Slike:

1. Slika 1.: Prirodno kretanje stanovništva RH od 2008-2017.godine
2. Slika 2.: Prosječna starost stanovništva Hrvatske, po županijama, Popis 2011.
3. Slika 3.: Vitalno-statistički događaji u Virovitičko-podravskoj županiji u 2016. godini

DEMOGRAFSKI PROCESI U REPUBLICI HRVATSKOJ

SAŽETAK - Problematika završnog rada usmjerena je na demografske procese u Republici Hrvatskoj. Dugotrajna depopulacija Hrvatske donijela je mnoge negativne posljedice, poput smanjenja jezgre stanovništva koja stvara nove naraštaje, smanjenja radno aktivnog stanovništva, povećane potrebe za skrbi ostarjeloga stanovništva, odnosno povećanog ekonomskog i socijalnog opterećenja državnoga proračuna u području mirovinskoga, socijalnog i zdravstvenog zbrinjavanja starijih osoba i sl. Uz sve negativne demografske trendove, u Hrvatskoj je danas najveći problem iseljavanje većinom mladih, kvalificiranih i najčešće visokoobrazovanih ljudi, jer njihovo iseljavanje predstavlja nenadoknativ gubitak za Hrvatsku. Struktura ovog završnog rada razrađena je u četiri osnovna tematska poglavlja, a kojima su se na kraju rada dodala zaključna razmatranja i popis literature, grafikona i tablica. U radu je dan i prikaz demografskih procesa Virovitičko-podravske županije, kao jedne od slabije razvijenih slavonskih županija, te njihov utjecaj na razvoj i gospodarstvo županije sa zaključkom da Virovitičko-podravska županija po svemu prati negativne demografske trendove Hrvatske, a odljev radne snage ima negativne posljedice na ponudu radne snage kao i na gospodarstvo VPŽ jer uglavnom iseljavaju najproduktivniji, mladi ljudi.

Ključne riječi: Republika Hrvatska, demografski procesi, migracije, starenje stanovništva

DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary -

The work of final paper is focused on demographic processes in the Republic of Croatia. The long-term depopulation of Croatia has brought many negative consequences, such as the reduction of the population's nucleus, which generates new generations. The reduction of working-active population, increased care of the elder population, is resulting in economic and social burden on the state budgeting on area of pension, social and healthcare for the elderl. Today in Croatia, with all negative demographic trends, the biggest problem is emigration of young, skilled and highly educated people, because their emigration represents an unforgiving loss for Croatia. The structure of this final paper is elaborated in four basic thematic chapters, in which is added concluding considerations and a list of literature, charts and tables at the end of the paper. In this work, final project is presented the demographic processes of the Virovitičko-Podravska županija, as one of the lowly developed Slavonian counties and their impact on development and economy of the county. With the conclusion that the Virovitičko-Podravska županija follows the negative demographic trends of Croatia and the outflow of labor has negative consequences of the labor supply as well as of the VPŽ economy, because of that the most skilled, young people emigrate.

Keywords: Republic of Croatia, demographic processes, migration, aging of the population